

INTERNATIONAL SCIENCE SPACE

*Global scientific dialogue: interdisciplinary
approaches to sustainable future*

International scientific and practical conference

28.07.2026 – Uzhhorod, Ukraine – Glasgow, Scotland
collection of scientific papers

УДК 342:35:004

DOI: <https://doi.org/10.32782/1785214970>

The 4th International scientific and practical conference “ Global scientific dialogue: interdisciplinary approaches to sustainable future” (July 28, 2026, Uzhhorod - Glasgow) ISS “ <https://iscience-space.com/>”: Uzhhorod, Ukraine – Glasgow, Scotland, 2026. 121 p.

4-та міжнародна науково-практична конференція «Global scientific dialogue: interdisciplinary approaches to sustainable future» (28 липня, 2026 р., Ужгород-Глазго). ISS “ <https://iscience-space.com/>”: Ужгород, Україна-Глазго, Шотландія, 2026. 121 с.

The recommended citation for this publication is/ Рекомендоване бібліографічне посилання на це видання:

Продан В.І. Цифрова репутація як новий об'єкт конституційно-правової охорони. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference «*Global scientific dialogue: interdisciplinary approaches to sustainable future*» (July 28, 2026, Uzhhorod - Trieste) International science space: Uzhhorod, Ukraine – Glasgow, Scotland, 2026. Pp. 85-89.

EDITORIAL BOARD:

Veronika Berch – Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, Founder.

Viktoriia Prodan – PhD in Law, Senior Lecturer at the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, Founder.

Yurii Bysaha – Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University.

Larysa Zhdankina – PhD in Law, Researcher in Private Law, University of Glasgow / Scottish Parliament.

Elżbieta Żywucka-Kozłowska – Professor, Doctor of Law, Criminologist, Expert in Forensic Identification, University of Warmia and Mazury.

Vasyl Moskov – PhD in Pedagogy, Executive Director of the Academy of Economics and Pedagogy (Prague, Czech Republic), International Educational Manager, Interdisciplinary Researcher in Educational Policy, Digital Transformation, Artificial Intelligence and Law in the Digital Society.

Massimiliano Blasone – Attorney at the Supreme Court of Italy, International Expert in Civil Procedure and Judicial Enforcement.

Damian Wąsik – PhD in Law, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego, Interdisciplinary Legal Researcher in Criminal, Medical and Administrative Law, Specialist in Electoral Crimes and Healthcare Law.

Natalia Wąsik – PhD in Law, Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego, Legal Researcher in Medical Law and Healthcare Liability, Specialist in Patients' Rights and Medical Errors.

Збірка тез конференції об'єднує наукові дослідження, присвячені актуальним проблемам розвитку конституційного права, публічного управління та забезпечення верховенства права в умовах цифрової трансформації, воєнного стану та європейської інтеграції. Представлені матеріали висвітлюють питання захисту прав і свобод людини, конституційних меж діяльності органів публічної влади, розвитку парламентаризму, місцевого самоврядування, судового захисту, цифрового конституціоналізму, алгоритмізації муніципального управління, цифрової репутації, свободи слова та інших сучасних викликів конституційно-правової науки. Особливу увагу приділено поєднанню національного конституційного досвіду з міжнародними та європейськими правовими стандартами. Видання стане корисним для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться сучасними тенденціями розвитку конституціоналізму та публічного врядування.

The collection of conference abstracts brings together scientific research devoted to the current problems of the development of constitutional law, public administration and ensuring the rule of law in the conditions of digital transformation, martial law and European integration. The presented materials highlight the issues of protecting human rights and freedoms, constitutional boundaries of the activities of public authorities, the development of parliamentarism, local self-government, judicial protection, digital constitutionalism, algorithmization of municipal administration, digital reputation, freedom of speech and other modern challenges of constitutional and legal science. Particular attention is paid to the combination of national constitutional experience with international and European legal standards. The publication will be useful for scientists, teachers, postgraduate students, higher education students, representatives of state authorities and local self-government, as well as everyone who is interested in modern trends in the development of constitutionalism and public governance.

e-mail: isciencespace@gmail.com

homepage: <https://iscience-space.com/>

© International Educational Platform «International Science Space»

©2026 Authors of the articles

ЗМІСТ

Секція 1. Юридичні науки та державне управління

Blasone M. Enforcement of court decisions as a rule of law benchmark in EU enlargement **8-15**

Батанов О.В. Концептуальні проблеми розвитку цифрового конституціоналізму в умовах глобальних змін **16-35**

Бисага Ю.Ю. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану: конституційні межі та міжнародні стандарти **36-48**

Густей К.О. Перехідне правосуддя: концептуальна природа, історична еволюція та віктимоецентричні засади **49-55**

Ільтьо В.М. Право на людську гідність як абсолютна конституційна цінність в умовах надзвичайних правових режимів **56-61**

Коцур М.М. Право на справедливий суд в умовах воєнного стану: конституційні гарантії, міжнародні стандарти та межі організаційної адаптації **62-69**

Лаба М.М. Український парламентаризм у системі конституційної організації державної влади **70-73**

Лаба М.М. Соціальні мережі як фактор трансформації сучасного виборчого процесу **74-77**

Ланкевич А.З. Конституційна безпека особи як критерій оцінки законності владних розпоряджень **78-84**

Продан В.І. Цифрова репутація як новий об'єкт конституційно-правової охорони **85-89**

Ухаль К.П. Право на свободу слова та право на захист честі, гідності і ділової репутації: конституційно-правовий баланс **90-96**

Фартушок І.І. Алгоритмізація муніципального управління: конституційно-правовий аспект **97-100**

Швед І.І. Участь громадян у формуванні та діяльності органів публічної влади: конституційно-правові засади, форми та проблеми реалізації **101-110**

Щерба О.С. Конституційно-правовий статус старости як сполучної ланки між мешканцями та керівництвом ОТГ **111-117**

Щур Н.М. Розширення правового підходу урегулювання сфери психічного здоров'я населення як фактору національної безпеки держави **118-120**

СЕКЦІЯ 1. ЮРИДИЧНІ НАУКИ ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

УДК 347.952:340.131:341.171(4-6ЄС)

ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS AS A RULE OF LAW BENCHMARK IN EU ENLARGEMENT

Massimiliano Blasone,

Attorney at the Supreme Court of Italy,
International Expert in Civil Procedure and Judicial Enforcement

Background. Effective judicial protection requires that court decisions are actually enforced. Without enforcement, the rights recognised by law risk remaining purely theoretical.

EU law provides a precise normative foundation for this principle. Article 47 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union guarantees the right to an effective remedy before an impartial court, ensuring genuine access to justice. The Court of Justice of the European Union has consistently held that the right to effective judicial protection encompasses not only the ability to bring a case before a court and obtain a ruling on the merits, but also the concrete implementation of that ruling. Enforcement is therefore an essential component of the judicial function: a decision that remains unimplemented cannot provide real protection of the rights recognised by EU law. It follows that the effectiveness of judicial protection must be assessed by reference to the entire proceedings, through to the full realisation of what the court has ordered.

The effective enforcement of court decisions is a concrete expression of the rule of law as enshrined in Article 2 TEU – one of the fundamental prerequisites of the accession process.

Enforcement of Court Decisions in the EU Accession Process. For candidate countries, alignment with the EU acquis goes beyond the transposition of European legislation. It requires that national institutions are capable of ensuring its effective application. In this regard, the efficiency of the judicial system is of particular importance: courts must not only deliver decisions that comply with the fundamental principles of EU law, but must also ensure their timely enforcement.

This principle finds specific expression in the EU accession process. Chapter 23 – Judiciary and Fundamental Rights – is one of the most demanding negotiating chapters of the enlargement process. It covers requirements relating to judicial independence, efficiency and quality, the fight against corruption, and the protection of fundamental rights, and constitutes one of the key benchmarks through which the Union assesses candidate countries' compliance with rule of law principles. The closing benchmarks for this chapter require a comprehensive judicial reform in line with European standards of independence, impartiality, accountability, professionalism, efficiency and access to justice. Meeting these standards presupposes that court decisions are effectively implemented, since their mere adoption is not in itself sufficient to guarantee genuine legal protection.

The centrality of the enforcement stage is also clearly reflected in the practice of the European Commission. In the Progress Reports on Ukraine for 2023, 2024 and 2025, recommendations on the reform of the enforcement system, the introduction of performance indicators and the digitalisation of enforcement proceedings are consistently included under Chapter 23. Their recurrence over successive years

demonstrates that these are not isolated observations, but structural requirements whose fulfilment directly conditions progress in the accession negotiations.

How to Measure the Efficiency of an Enforcement System. Having established the centrality of enforcement in the accession process, the next step is to identify the indicators that make it possible to assess a country's level of development in this area and guide the reforms required of candidate countries. Legal scholars and European institutions – in particular the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) of the Council of Europe – have identified a set of parameters across five main dimensions: procedural efficiency, fairness, transparency, accessibility and the professional management of enforcement agents.

Among efficiency indicators, one of the most significant is the duration of proceedings, measured from the point at which a decision becomes final to the actual satisfaction of the creditor's claim. Alongside this, the success rate – meaning the percentage of enforcement proceedings that result in debt recovery – and the system's capacity to trace debtors' assets promptly through interoperable registries, integrated databases and digital search tools are equally important. A further parameter is the level of digitalisation of enforcement procedures, encompassing electronic case management, digital notifications, online communication between practitioners and the conduct of judicial sales online. Digitalisation is not an optional feature: it is a cross-cutting factor that enhances the overall efficiency of the system.

Performance analysis cannot, however, be limited to quantitative criteria. It must also consider the system's capacity to strike a fair balance between the interests of the parties involved. In this regard, the proportionality of enforcement measures, the protection of debtors' rights and the availability of effective remedies against procedural abuse are all relevant, as they contribute to the legitimacy and reliability of the system as a whole.

Finally, the professional quality of enforcement agents plays a decisive role. Recruitment standards, ongoing training, oversight mechanisms, adherence to codes of conduct and effective disciplinary accountability all have a significant impact on how enforcement proceedings function in practice. Comparative experience consistently shows that the effectiveness of a system depends as much on the quality of its legal framework as on the competence, organisation and operational capacity of those responsible for applying it.

Harmonise, Not Replace. Identifying performance indicators is only the first step. Equally important is the method by which reforms are designed and implemented. Aligning with EU standards does not mean transplanting the legal model of a particular Member State into a different legal order. It requires instead a process of harmonisation that takes account of the institutional, administrative and legal characteristics of the candidate country.

Pierre Legrand has argued that the transplantation of legal rules cannot be treated as a purely mechanical operation, since every rule is the product of the historical, cultural and institutional context in which it developed and cannot be transferred wholesale into a different legal order [1]. Similarly, Gunther Teubner coined the concept of legal irritants to describe how an imported rule may produce unexpected effects when it enters a legal system that operates according to different internal logic [2].

The analogy with horticultural grafting is, in the author's view, an apt one. Just as a plant cannot be successfully transferred to a different environment without careful adaptation of growing conditions, a legal reform requires a thorough assessment of the context in which it is intended to operate. The goal is not to replicate a foreign model, but to develop solutions that are coherent with the national

legal order and, at the same time, capable of meeting the standards required by the Union.

This does not imply any relativisation of the objectives pursued by the accession process. The benchmarks set out in Chapter 23 define binding requirements in respect of judicial independence, effective judicial protection and compliance with rule of law principles. Candidate countries retain a margin of discretion in choosing the instruments through which to achieve these results, provided that they ensure a level of protection equivalent to that required by the EU acquis. The ability to combine convergence on objectives with adaptation to national contexts is one of the essential preconditions for reforms to produce stable and lasting effects, including beyond the conclusion of the accession process.

The Ukrainian Case. The considerations set out above find significant application in the case of Ukraine. The opening of Cluster 1 – Fundamentals – in the accession negotiations with the European Union, which took place in Luxembourg on 15 June 2026, represents recognition of the progress made by the country in its reform process, notwithstanding the ongoing armed conflict. However, this step marks only the beginning of the most demanding phase of the negotiations: Cluster 1 is the first to be opened and the last to be closed, and progress achieved within it determines the overall pace of the entire accession process.

Chapter 23 – on the judiciary and fundamental rights – is one of the central pillars of Cluster 1, and within it the effective enforcement of court decisions remains one of the main structural challenges facing the Ukrainian legal system. In recent years, significant progress has been made, particularly through the progressive digitalisation of enforcement proceedings and the strengthening of the private component of enforcement agents, which generally operates at higher efficiency levels than the state enforcement service. Significant challenges nevertheless remain,

including the limited effectiveness of asset tracing tools, the length of enforcement proceedings and the need to consolidate a regulatory framework that continues to be subject to frequent revision, partly in response to the demands of the conflict and the EU integration process.

The importance of these reforms had already been recognised in the Rule of Law Roadmap adopted by the Ukrainian Government in May 2025, which identifies the strengthening of the enforcement system among the priorities of the reform process. The opening of Cluster 1 confirms that effective enforcement is not a peripheral aspect of judicial organisation, but a relevant factor in assessing the capacity of a candidate country to ensure the concrete implementation of court decisions and, more broadly, the effectiveness of judicial protection.

The Regional Context: Western Balkans and Moldova. The dynamics observed in the Ukrainian case are present, with varying intensity, across the broader European neighbourhood. In the Western Balkans and in Moldova – also involved in the opening of Cluster 1 – the European Commission's Progress Reports consistently highlight similar shortcomings in the enforcement of court decisions: excessively long proceedings, low debt recovery rates, insufficient digitalisation and the need for further development of the professional framework for enforcement practitioners.

These issues are particularly significant when viewed through the lens of Chapter 23, in which the enforcement of court decisions constitutes an essential component of the accession benchmarks. The Commission's assessment goes beyond verifying formal compliance with EU principles: it considers the concrete capacity of national systems to ensure the implementation of judicial decisions as an expression of genuine protection of the rights recognised by the legal order.

The regional picture is, however, characterised by significant disparities between candidate countries. Montenegro has opened 33 of the 35 negotiating

chapters, while North Macedonia, despite having commenced negotiations in 2022, has not yet opened a single chapter. Even in more advanced contexts, judicial and administrative institutions continue to display structural weaknesses, and progress achieved is often conditioned by internal political dynamics.

In this context, the 2019 Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters constitutes an important instrument of legal convergence among its contracting states. While not part of the EU *acquis*, the Convention facilitates the international circulation of court decisions according to standards broadly compatible with European ones, and therefore represents a significant step towards the integration of candidate countries' legal systems into the European judicial area. Pending future EU accession and the consequent application of the Brussels I Recast Regulation, adherence to the Convention is a concrete indicator of the integration of national legal systems into the European and international legal order.

Beyond the Rules: A Question of Values. Ultimately, what has been discussed above points to a dimension that goes beyond legal technique. The EU enlargement process is, before being a process of regulatory alignment, a process of accession to the foundational values of the European legal order, among which the principles of the rule of law occupy a central place.

In this perspective, Article 47 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union is the provision through which the principle of effective judicial protection finds its most concrete expression. This principle does not end with access to a court or the obtaining of a judgment on the merits: it requires that the judicial decision be effectively implemented. It is at this stage that the right recognised by law becomes genuinely enforceable, and the judicial function fully achieves its purpose.

Chapter 23 of the accession process is of particular relevance in this regard: the efficiency of the enforcement system is one of the indicators through which the European Union assesses the capacity of candidate countries to ensure a level of protection equivalent to that required by the *acquis*. The effective enforcement of court decisions is therefore not a sectoral aspect of judicial organisation, but a defining element of the credibility of institutions and of their capacity to guarantee that rights are given concrete effect.

The gap that persists in many candidate countries is not merely normative, but above all institutional and organisational. The tools to address it are today well identified, both in normative and methodological terms. Their effectiveness will depend on the capacity of institutions to translate European standards into stable and lasting administrative and judicial practices, ensuring the full and effective enforcement of every court decision. It is precisely this capacity – more than the mere formal transposition of the *acquis* – that constitutes one of the most meaningful benchmarks of the institutional maturity of candidate countries and of their genuine accession to the values enshrined in Article 2 TEU.

References:

1. Legrand P. The Impossibility of “Legal Transplants”. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. 1997. Vol. 4. P. 111-124. DOI: <https://doi.org/10.1177/1023263X9700400202>
2. Teubner G. Legal Irritants: Good Faith in British Law or How Unifying Law Ends Up in New Divergences. *Modern Law Review*. 1998. Vol. 61. № 1. P. 11-32. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2230.00125>

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 12.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Blasone M., 2026

УДК 342.4:004.9

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Батанов Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного та муніципального права,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0239-4539>

Сучасне конституційне право переживає період фундаментальних змін, зумовлених цифровою революцією та процесами глобалізації, під впливом яких розширюється конституційно-правова матерія, а об'єкти конституційно-правового регулювання ускладнюються або набувають нового змісту. Це відображає багатовекторний характер сучасних трансформацій конституційного права, серед яких цифровізація займає особливе місце. Створення різноманітних цифрових інфраструктур стало основним чинником розширення доступу громадян до глобального інформаційного середовища та знань.

Так, як констатує О. О. Тихомиров, «цифровізація людського життя набирає обертів і веде до еволюції соціуму не тільки в технологічній, а й у

багатьох інших площинах – інтелектуальній, соціальній, правовій, економічній, культурній тощо. Істотність цифрової трансформації суспільства сягнула меж, коли відбувається вплив на засади правового регулювання, його пріоритети, ідеали, ключові ідеї, до яких насамперед належать права людини», система яких «певною мірою змінюється під впливом цифровізації – виникають нові права, ефективні механізми здійснення вже відомих прав, обмеження й вимоги, принципи побудови відносин. Проте ці зміни варто сприймати як органічні, як такі, що мають знайти своє невід’ємне місце в загальному дискурсі про права людини, зокрема в межах розвитку інформаційних прав – як їх сучасний прояв» [14, с. 131].

Більш того, тотальна цифровізація відкрила перед сучасною людиною безліч можливостей, створила нову систему відносин «людина-світ»: тепер будь-який аспект загальнолюдського буття неможливо уявити без залученості у цифровий вимір. Як зазначає К. С. Гончаренко «в умовах сьогодення ми повинні дивитися на людину крізь призму техногенності, урбанізації, де-ієрархізації соціальних та культурних меж. Адже саме завдяки цим процесам відбувається формування нового уявлення про людину. Зі жвавим розвитком технологічних процесів відбулися кардинальні зміни у розумінні людини» [5, с. 137-138].

«З огляду на це, – доводить Л. С. Городнюк, – наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. з’явилася, а в кінці першої чверті сторіччя сформувалася цифрова (дигітальна) людина, або Homo Digitalis, – принципово новий тип Homo Sapiens, який співіснує з цифровими пристроями і цифровими системами, має цифрову ідентифікацію, чия життєва творчість відбувається в декількох вимірах, в тому числі і значною мірою, у віртуальному, чие буття суттєво або цілковито залежить від цифрового світу [6, с. 30].

Розглядаючи словосполучення «цифрова людина» як синонім понять «інформаційна людина» (homo informaticus) та «мережева людина», О. П. Дзьобань доводить, що «цифрова людина створює нові штучні взаємозв'язки в межах, які вона інформаційно може попередньо встановити, в результаті чого виникають відповідні інформаційні структури». На його переконання, «формування цифрової людини – це одна з базисних характеристик інформаційного суспільства, коли кожне з діалектично взаємопов'язаних начал людини: фізичне, психічне й соціальне, вимагає спеціального урахування, оскільки лише у цьому випадку нові можливості інформаційного суспільства можуть бути повною мірою використані для розвитку цифрової людини» [7, с. 13].

З огляду на ці та інші тенденції, цифровізація конституційного права проявляється в декількох ключових напрямках. Насамперед ідеться про трансформацію традиційних конституційних прав людини під впливом цифрових технологій. Сучасні цифрові інструменти змінюють не лише форми реалізації більшості суб'єктивних прав людини, а й саму природу її взаємодії з державою та публічною владою в цифровому вимірі, що потребує парадигмального оновлення усієї доктрини конституційного права відповідно до нових суспільних викликів.

Прикладом тому є, зокрема, право на участь в управлінні державними справами, яке реалізується через механізми електронної демократії, як-от електронні петиції, онлайн-голосування та платформи для громадських консультацій, що охоплюють нові форми безпосередньої демократії в цифровому форматі [8].

Без перебільшення, практична реалізація більшості громадянських, політичних, економічних і соціальних прав без доступу до сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій та їх безпосереднього використання є ускладненою, якщо взагалі можливою. Так, право на доступ до інформації тепер нерозривно пов'язане з цифровою інфраструктурою та рівнем цифрової грамотності. Право на свободу зібрань та об'єднань дедалі частіше реалізується в онлайн-просторі, який є вразливим до цензури, блокування та алгоритмічного контролю. Право на свободу вираження поглядів трансформується під впливом цифрових платформ, де модерація контенту здійснюється алгоритмами, що можуть обмежувати плюралізм думок. Право на працю та справедливі умови праці тепер значною мірою залежать від цифрової грамотності через автоматизацію та створення гіг-економіки. Право на приватність і захист персональних даних стикається з новими викликами, зокрема масовим збором даних, профілюванням, таргетуванням та автоматизованим ухваленням рішень на основі штучного інтелекту. Такі системи можуть посилювати нерівність у суспільстві та інколи навіть породжувати дискримінацію та підривати засади «процедурної» справедливості, особливо у сфері соціального забезпечення. Запровадження автоматизованих систем ухвалення рішень щодо соціальних виплат суттєво впливає на реалізацію права на соціальне забезпечення [3, с. 19].

Право на свободу слова набуває нових форм реалізації в цифровому середовищі через соціальні мережі, блогінг та інші онлайн-платформи, які водночас породжують нові ризики – поширення дезінформації, кібербулінг тощо. Право на приватність вимагає посиленого захисту персональних даних в умовах масового збору, обробки та використання інформації технологічними компаніями. Це знаходить підтвердження, зокрема, у положеннях Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR) [19], а також в українському законодавстві, яке нині перебуває у процесі адаптації до європейських стандартів.

Більш того, цифровізація суспільного життя суттєво трансформує форми реалізації такого фундаментального права, як свобода думки, совісті та релігії. Як зазначає Р. В. Терлецький, «інтернет та цифрові комунікаційні технології створили новий простір для реалізації релігійних переконань, що проявляється у проведенні онлайн-богослужінь, дистанційній релігійній освіті, діяльності віртуальних релігійних спільнот та поширенні релігійної інформації через соціальні мережі. У цьому контексті цифровий простір стає важливим середовищем функціонування релігійних організацій, водночас породжуючи нові правові та філософські питання щодо: меж реалізації релігійної свободи; можливості людини отримати повноцінний релігійний досвід онлайн; впливу штучного інтелекту (ШІ) на віросповідання людини; взаємодії людини як суб'єкта правовідносин, що пройшла онлайн-релігійну трансформацію, з реальним суспільством. Філософсько-правовий аналіз цієї проблеми пов'язаний також із ширшим питанням сучасності: антропологією цифрової епохи. Адже людина дедалі більше взаємодіє зі світом через інформаційні технології, що змінює спосіб сприйняття нею реальності, комунікативний та духовний досвід. У цьому контексті цифрові інструменти мають не лише технічний характер, але й виступають новим середовищем формування світогляду, зокрема й релігійного. Віртуальний простір стає доповненням і розширенням релігійної комунікації, створюючи нові форми духовної взаємодії у глобалізованому цифровому суспільстві» [13, с. 202].

По-друге, виникають принципово нові права людини – цифрові права, які відображають специфіку життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Як справедливо зазначають О. Б. Братасюк та Н. Ф. Ментух, «цифрові права людини слід розглядати як окрему групу прав людини, які пов'язані з використанням та/або реалізуються в мережі «Інтернет» за допомогою

спеціальних пристроїв» [2, с. 59]. Д. М. Белов, І. Є. Переш та І. Покорба, у свою чергу, підкреслюють, що «цифрові права повинні охоплювати всі права людини в умовах цифровізації та розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» [1, с. 111].

Цю позицію поділяють також А. О. Гачкевич та В. А. Хомин, які наголошують, що «дилема щодо природи цифрових прав полягає у тому, чи вони являють собою нову категорію прав, чи є сучасною інтерпретацією добре відомих фундаментальних прав людини». Ця дилема, на їх погляд, «наштовхує на думку, що сам по собі термін «цифрові права» може вживатись в різних розуміннях, зокрема щодо усіх прав, здійснення та захист яких тісно пов'язаний сьогодні з використанням цифрових інструментів або має суттєву онлайн-складову», а також лише тих, які претендують «на статус фундаментальних в цифрову епоху». З огляду на це, на їх думку, «концептуальне наповнення поняття цифрових прав лежить в площині використання цифрових технологій в мережі Інтернеті. Їхнє призначення полягає в тому, щоб надати правову форму численним можливостям для людини, які з'явилися з цифровими трансформаціями. Цифрові права одночасно є й інструментами охорони персональних даних та іншої інформації, контроль над якою прагнуть здійснювати користувачі Інтернету. Зрештою, цифрові права – це також про доступ до цифрових технологій та підключення до Інтернету, як й видалення з нього» [4, с. 100-101].

На думку, О. О. Тихомирова, «здійснюючи наукове осмислення цифрових прав загалом як своєрідної новітньої групи прав, необхідно враховувати їх наступність щодо категорії «інформаційні права людини», тобто у незавершеному логічному ряду: права людини, інформаційні права людини, цифрові права людини. З огляду на те, що цифрові технології є віхою

інформаційних технологій, цифрові права варто розглядати як компонент інформаційних прав людини». Таким чином, – вважає він, – «сьогодні до «цифрових прав людини» доцільно застосовувати широку трактовку і сприймати їх як складну еволюційно сформовану категорію в системі прав людини. Ідея «цифрових прав» охоплює особливості (умови) реалізації визнаних прав людини в цифровому середовищі (не тільки online) та за допомогою цифрових інструментів в реальному житті, нові суб'єктивні права як юридичну конкретизацію правових можливостей людини в цифровому середовищі, систему принципів і своєрідних гарантій захисту прав людини в процесі використання цифрових технологій» [14, с. 138].

Таким чином, концепція цифрових прав людини ґрунтується на усвідомленні того, що в умовах цифрової трансформації суспільства доступ до цифрової інфраструктури, інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет перетворюється з технічної можливості на необхідну передумову ефективної реалізації конституційних прав і свобод людини. Цифровий простір стає самостійним середовищем здійснення прав людини, у межах якого традиційні права набувають нових форм реалізації, а також виникають специфічні правомочності, зумовлені особливостями цифрової взаємодії.

Свідченням тому є конституційне регулювання інформаційно-комунікативних відносин у багатьох державах у сучасному світі. Так, наприклад, ще у 2001 році Конституцію Греції [20] було доповнено окремою статтею 5А, яка не лише гарантує кожному право на інформацію, як це передбачено законодавством, а й право на участь у житті інформаційного суспільства. Встановлюється, що сприяння доступу до інформації, що передається в електронному вигляді, а також її створенню, обміну та поширенню є обов'язком держави, за умови дотримання гарантій, передбачених

цією Конституцією. По суті Греція стала однією з перших держав, яка на рівні конституції закріпила право людини бути учасником інформаційного суспільства.

Стаття 35 Конституції Португалії [17], яка називається «Використання інформаційних технологій», охоплює різні групи інформаційних та цифрових прав, закріплюючи право громадян на використання інформаційних технологій. Гарантується, що кожен громадянин має право на доступ до всіх комп'ютеризованих даних, що стосуються його особи, вимагати їх виправлення та оновлення, а також право бути поінформованим про мету, для якої вони призначені, як це передбачено законом. Передбачено, що закон визначає поняття персональних даних, а також умови, що застосовуються до їх автоматизованої обробки, об'єднання, передачі та використання, і гарантує їх захист, зокрема за допомогою незалежного адміністративного органу. Також гарантується, що інформаційні технології не можуть використовуватися для обробки даних, що стосуються ідеологічних або політичних переконань, партійної чи профспілкової приналежності, релігійних переконань, приватного життя або етнічного походження, за винятком випадків, коли на це надано явну згоду суб'єкта даних або отримано дозвіл, передбачений законом, із гарантіями відсутності дискримінації, або з метою обробки статистичних даних, які не дозволяють ідентифікувати окремих осіб.

Установлюється, що кожному гарантується вільний доступ до інформаційних мереж загального користування. Закон визначає режим, що регулює транскордонні потоки даних, та відповідні засоби захисту як персональних даних, так і інших даних, захист яких виправданий національними інтересами.

Також цією статтею Конституції Португалії встановлено низку заборон інформаційній сфері. Зокрема, заборонено доступ третіх осіб до персональних даних, за винятком виняткових випадків, передбачених законом, а також присвоєння єдиного національного номера будь-якому громадянину.

У редакції 2013 року в Конституції Мексики [15] також з'явилося закріплення права на доступ до інформаційно-комунікаційних технологій в цілому та мережі інтернет зокрема (стаття 6). При цьому інформаційні права розглядаються як через призму захисту персональних даних, подібно підходу Португалії, так і через призму гарантування доступу індивідів до публічної інформації, а також універсальної цифрової інклюзії. Зокрема встановлюється, що кожний має право на вільний доступ до різноманітної та актуальної інформації, а також на пошук, отримання та поширення інформації та ідей будь-якого характеру за допомогою будь-яких засобів вираження. Держава гарантує право на доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, а також до послуг радіомовлення та телекомунікацій, включаючи широкосмуговий доступ та Інтернет. З цією метою держава створить умови для ефективної конкуренції у сфері надання зазначених послуг.

У цій ж статті Конституції Мексики гарантуються права у сфері радіомовлення та телекомунікацій. Установлюється, що держава гарантує населенню інтеграцію в суспільство інформації та знань шляхом реалізації політики загальної цифрової інклюзії з річними та шестирічними цілями. З огляду на те, що телекомунікації є послугами загального інтересу, держава гарантує, що вони надаватимуться в умовах конкуренції, якості, плюралізму, універсального покриття, взаємоз'єднання, конвергенції, безперервності, вільного доступу та без свавільного втручання.

Конституція Еквадору [18] містить окремий структурний підрозділ «Інформація та комунікація» (ст. ст. 16-20). Передбачається, що усі особи, як індивідуально, так і колективно, мають право на: 1) вільну, міжкультурну, інклюзивну, різноманітну та партисипативну комунікацію в усіх сферах соціального взаємодії, будь-якими засобами та у будь-якій формі, власною мовою та з використанням власних символів; 2) універсальний доступ до інформаційно-комунікаційних технологій; 3) створення засобів масової інформації та доступ, на рівних умовах, до використання частот радіоспектру для управління державними, приватними та громадськими радіо- та телевізійними станціями, а також до вільних діапазонів для використання бездротових мереж; 4) доступ та використання всіх форм візуальної, аудіальної, сенсорної та іншої комунікації, що забезпечують інклюзію осіб з інвалідністю; 5) брати участь у передбачених Конституцією формах громадської участі у сфері комунікації

У 2023 році Конституція Перу [16] були доповнена статтею 14-А, якою було закріплено державне гарантування права на доступ до безкоштовного інтернету на всій території країни, забезпечене державними або приватними інвестиціями. З огляду на це, Республіка Перу, виокремлюючи право на доступ до інтернету на рівні Основного Закону, просунулася далі за інших в питанні реального забезпечення доступу до мережі як невід'ємного і безумовного права її громадян.

Попри те, що безпосереднє конституційне закріплення цифрових прав, їх видів та гарантій лише нещодавно почало з'являтися у сучасному конституційному праві, свідченням чому є наведений досвід відповідних держав, де конституційні норми безпосередньо стосуються захисту персональних даних, доступу до Інтернету, участі в інформаційному суспільстві

та використання цифрових технологій тощо. Водночас у більшості демократичних держав цифрові права формуються шляхом еволюційного тлумачення класичних конституційних прав і свобод судами або деталізуються у спеціальному законодавстві, а не через внесення змін до тексту конституції. З огляду на це, доцільно говорити не лише про «цифрові права», а й про ширший процес цифрової конституціоналізації, який охоплює як конституційні тексти, конституційну юриспруденцію та профільне законодавство, так і міжнародно-правове регулювання.

По-третє, цифровізація торкається організації публічної влади (безпосередньої демократії, державної влади та місцевого самоврядування) та в цілому взаємодії суспільства та держави. Електронне урядування стає новою формою здійснення публічної влади, що забезпечує більшу ефективність, прозорість та підзвітність органів влади. За визначенням Концепції розвитку електронного урядування в Україні, електронне урядування є формою організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій [10].

З огляду на це, О. Ю. Кудрявцев зазначає, що «інформаційно-телекомунікаційні технології стали невід’ємним елементом сучасності, від яких залежить не тільки розвиток науки і техніки, але й громадянського суспільства. Але однією з необхідних передумов сталого розвитку суспільства є можливість конструктивного діалогу між владою та громадянами, з залученням останніх до процесів вироблення та прийняття загальнозначущих рішень». На його переконання, «такий діалог та конструктивна співпраця є запорукою здійснення ефективної політики, яка

спроможна забезпечити реальний громадянський контроль, гарантувати права індивіда, зміцнюючи довіру громадян до інститутів політичної влади». Також він вказує, що «поставленої мети, зокрема, можна досягти завдяки впровадженню системи електронного урядування, яка здатна забезпечити новий рівень комунікації між громадянами та владою, безперешкодний доступ до публічної інформації. Означені процеси потенційно сприятимуть участі індивідів у виробленні та впровадженні державної політики, що виведе державні послуги на якісно новий рівень» [11, с. 5-6].

Визначаючи цифровізацію як «ефективну сучасну динамічну форму взаємодії політичних суб'єктів – суспільства і держави для досягнення цілей і утвердження цінностей демократії та прав людини», О. В. Марко доводить, що «вона проявляється у впровадженні сучасних комунікаційних технологій для обміну, збору та аналізу інформації, уможливорює інтегральну взаємодію між громадянами та органами публічної влади, дієву політичну участь, прозорість діяльності суб'єктів і доступність до послуг і сервісів». На його думку, «цифровізація взаємовідносин між суспільством і державою є результатом технологічного детермінізму та логіки еволюції демократії. Технологічні інновації сприяли зменшенню відстаней, насамперед у просторовому вимірі, та посиленню контролю над громадянами. ... Попри кризу, в якій опинилися демократичні режими на початку XXI ст., цифровізація сприяє появі цифрової демократії, позбавленої низки недоліків традиційних форм і з перспективами ефективнішої взаємодії між суспільством і державою. Пропонована нею децентралізована і безпосередня система взаємодії може радикально трансформувати національну та глобальну політику» [12, с. 2].

О. В. Марком виділено та проаналізовано такі види цифрової демократії (технологічно зумовлені форми демократії) як: деліберативна демократія,

плинна демократія та концепція п'ятої влади. Так, на його думку, «деліберативна демократія передбачає трансформацію парламенту в деліберативну асамблею, широке залучення громадян та організацій громадянського суспільства до формування державної політики, розвиток неформалізованих форм суспільних дискусій. Плинна демократія передбачає, що громадянин може як особисто брати участь у процесах прийняття рішень, так і делегувати свій голос іншому представникові, якого вважає більш компетентним у певних питаннях або спроможним відстояти свої погляди. Концепція п'ятої влади наголошує на зростанні підзвітності органів публічної влади, приватних підприємств завдяки координації зусиль громадян через комунікаційні можливості, які надає Інтернет» [12, с. 4-5].

Таким чином, з огляду на сучасні трансформації суспільного розвитку, доцільно говорити про формування цифрово-інформаційної парадигми конституційного права, основні детермінанти якої слід розглядати як багаторівневу систему взаємопов'язаних чинників, що визначають не лише адаптацію держави до цифрової реальності, а й переосмислюють природу конституційного права як механізму організації інформаційного простору, регулювання цифрових відносин, захисту інформаційної автономії особи та забезпечення легітимності цифрового публічного управління.

У цьому контексті сучасний конституціоналізм постає як цифрово-інформаційна модель організації публічної влади, у межах якої держава виступає не лише носієм суверенної влади, а й ключовим суб'єктом формування цифрового середовища, гарантом інформаційних, та їх нового покоління – цифрових, прав людини, регулятором обігу даних та інституційним координатором цифрової взаємодії суспільства, бізнесу і публічної адміністрації.

На наш погляд, можна виділити такі ключові детермінанти цифрово-інформаційної парадигми конституціоналізму та інформаційної функції сучасної держави.

Філософсько-аксіологічні детермінанти (цифровий гуманізм та інформаційна автономія людини) визначають ціннісну основу інформаційної функції конституційної держави. У межах сучасного конституціоналізму відбувається перехід від традиційної моделі «держави як адміністратора інформації» до моделі «цифрової держави для людини», у якій інформаційні ресурси, цифрові технології та дані розглядаються передусім як інструменти реалізації людської гідності, свободи, приватності та самореалізації. Центральним стає принцип людиноцентричності цифрової трансформації, відповідно до якого технологічний розвиток має бути підпорядкований правам людини.

Нормативно-правові детермінанти (конституціоналізація цифрового простору) забезпечують правове оформлення інформаційної функції держави через закріплення цифрових прав людини, принципів доступу до інформації, захисту персональних даних, інформаційної безпеки, відкритості державних даних та меж використання цифрових технологій органами влади. У межах цифрового конституціоналізму право постає як система «правил цифрового порядку», яка одночасно обмежує державне втручання в інформаційну сферу та легітимує використання цифрових інструментів для реалізації публічних функцій.

Історичні детермінанти (еволюція інформаційної ролі держави) відображають перехід від паперово-бюрократичної моделі публічної адміністрації до цифрової держави, від централізованого володіння інформацією до мережових моделей її створення, обробки та використання. Ця

трансформація формує нове розуміння держави як оператора цифрових інфраструктур, гаранта інформаційної сумісності та координатора цифрової взаємодії.

Політичні детермінанти (демократизація інформаційної влади) передбачають вплив цифрових технологій на механізми здійснення безпосередньої демократії, політичної участі та публічного контролю. Електронна демократія, цифрові форми участі громадян, відкриті дані та прозорість алгоритмічного управління формують модель цифрової демократії, у якій інформація стає ключовим ресурсом легітимації публічної влади.

Інформаційно-технологічні детермінанти (цифрова інфраструктура та управління даними) є базовими для розкриття змісту інформаційної функції держави. Вони охоплюють розвиток цифрової інфраструктури, електронного урядування, державних інформаційних систем, технологій штучного інтелекту, механізмів управління великими даними та забезпечення технологічної сумісності публічних сервісів. У цьому контексті держава виступає не лише регулятором інформаційних процесів, а й архітектором цифрового середовища.

Культурно-ціннісні детермінанти (інформаційна культура суспільства) визначають рівень цифрової грамотності, довіри до цифрових сервісів, здатність громадян відповідально використовувати інформацію та брати участь у цифрових процесах. Формується культура інформаційної та цифрової відповідальності, що включає критичне сприйняття інформації, повагу до приватності, етичне використання цифрових технологій та усвідомлення значення даних як суспільного ресурсу.

Екологічні та технологічні детермінанти (сталий цифровий розвиток) передбачають врахування довгострокових наслідків цифровізації, зокрема енергетичної ефективності цифрової інфраструктури, скорочення цифрової

нерівності, доступності технологій та екологічної відповідальності цифрового сектору. У цьому контексті формується концепція сталого цифрового конституціоналізму.

Європейсько-інтеграційні та глобалізаційні детермінанти зумовлюють включення держави у глобальний інформаційний простір, імплементацію міжнародних стандартів цифрових прав, захисту персональних даних, кібербезпеки та відповідального використання штучного інтелекту. Це трансформує інформаційну функцію держави у напрямі відкритості, сумісності та глобальної цифрової взаємодії.

Безпекові та посткризові детермінанти (інформаційна та кібербезпека) визначають нову роль держави в умовах цифрових загроз, інформаційних атак, кіберконфліктів та кризових ситуацій. Держава постає як гарант інформаційного суверенітету, захисник критичної цифрової інфраструктури та суб'єкт забезпечення стійкості інформаційного простору. Як зазначає Ю. В. Завгородня, «сутність управлінської діяльності держави у сфері кібернетичної безпеки полягає у формуванні якісної політики щодо використання досягнень інформаційно-технологічного характеру населенням, органами управління чи промисловим сектором; визначає необхідність передбачати негативні наслідки використання окремих кібернетичних можливостей суспільством та мінімізувати ризики їх настання. Вказані цілі державної діяльності повинні досягатися прийняттям і впровадженням комплексу нормативно-правових актів міжнародного, державного та локального характеру, спрямованих на врегулювання відносин у кібернетичному просторі, а також контролем та оцінкою виконання таких актів. Даний аспект має бути невід'ємною частиною інформаційної політики, політики інформаційної безпеки держав» [9, с. 26].

У сукупності зазначені детермінанти формують цифрово-інформаційну парадигму конституційного права, у межах якої, по-перше, інформаційні процеси підпорядковуються цілям забезпечення прав людини, демократичного контролю та суспільної довіри; по-друге, право виступає інструментом організації цифрового простору, а цифрові технології – фактором трансформації правової системи; по-третє, інформаційна функція держави стає одним із центральних елементів сучасного конституційного порядку.

Посилення конституційного регулювання інформаційних та цифрових інститутів (нормативно-прикладний аспект) і формування відповідного доктринального супроводу з позицій цифрового права та цифрового конституціоналізму (теоретико-методологічний аспект) свідчить не лише про зростання ролі інформації, даних і цифрових технологій у механізмі сучасної державності, а й про їх глибинний аксіологічний, синергетичний та функціонально-телеологічний зв'язок із фундаментальними принципами конституційного ладу. Цифровізація змінює саму природу конституційно-правового регулювання, оскільки цифрове середовище стає простором реалізації прав людини, здійснення публічної влади та взаємодії держави і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Белов Д. М., Переш І. Є., Покорба І. Цифрові права людини: доктринальні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 110-115. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.17>
2. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58-61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/12>

3. Венгер В., Кошман А. Права людини в цифрову епоху: процедурні гарантії та судовий захист. *Наукові записки НаУКМА*. Юридичні науки. 2025. Т. 16. С. 18-28. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.16.18-28>
4. Гачкевич А. О., Хомин В. А. Захист цифрових прав людини: політика та процедури корпорації Google щодо приватності. *Human rights and public governance in modern conditions : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 99-110. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-6>
5. Гончаренко К. С. Цифрова людина: фантазм втрати ідентичності. *Філософські обрії*. 2019. № 42. С. 137-140. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001153979>
6. Городнюк Л. С. Цифрова людина в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії : дис. ... д-ра філософії за спец. 033 – Філософія. Одеса, 2026. 246 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/24765>
7. Дзьобань О. П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. 2021. № 2(37). С. 9-19. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2\(37\).238330](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.2(37).238330)
8. Ємельянова А. Г. Електронна петиція як форма реалізації конституційного права на участь в управлінні державними справами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2019. 231 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0420U000048/>
9. Завгородня Ю. В. Кіберконфлікти як сучасна форма політичного протистояння : дис. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2024. 378 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0525U000014>

10. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 №649-р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>
11. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с. URL: https://eprints.kname.edu.ua/43425/1/2015_%D0%9F%D0%95%D0%A7_29%D0%9C%D0%9D_%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9D%D0%9D%D0%95%20%D0%A3%D0%A0%D0%AF%D0%94%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf
12. Марко О. В. Цифовізація як форма взаємодії суспільства і держави: дис. ... д-ра філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спец. С2 «Політологія». Київ, 2026. 213 с. URL: <https://idpnan.org/marko-oleksiy-volodymyrovych>
13. Терлецький Р. В. Держава та релігія в Україні: від історичних витоків до цифрової ери : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2026. 288 с. URL: <https://idpnan.org/presentation-of-roman-terletskys-monograph>
14. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 304 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/tihomirov_o.o._prava_lyudini_print.pdf
15. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos. Constitución publicada en el Diario Oficial de la Federación el 5 de febrero de 1917. Última reforma publicada DOF 28-05-2021. *Portal Gob MX*. URL: https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/646405/CPEUM_28-05-21.pdf

16. Constitución Política del Perú. Promulgada el 29 de diciembre de 1993.
Congreso de la República Perú.
URL: <https://www3.congreso.gob.pe/Docs/constitucion/constitucion/index.html#p=1>
17. Constitution of the Portuguese Republic. Seventh revision [2005].
Assembleia da República.
URL: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>
18. Constitution of the Republic of Ecuador. Published in the Official Registe
20 October 2008. *Political Database of the Americas – Georgetown University.* URL: <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html>
19. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council
of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of
personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive
95/46/EC (General Data Protection Regulation).
URL: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>
20. The Constitution of Greece. As entered into force by virtue of the XIIth
Resolution of June 7, 1975 of the Vth Revisionary Parliament (Revised by Resolution
of November 25, 2019 of the IXth Revisionary Parliament). *ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ.*
Hellenic Parliament, 2022.
URL: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/THE%20CONSTITUTION%20OF%20GREECE.pdf>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 22.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 341.231.14:342.78(477)

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ**

Бисага Юрій Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», ORCID:
<https://orcid.org/0009-0001-5340-8531>

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила тривале функціонування державних і суспільних інституцій в умовах воєнного стану. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 воєнний стан було введено на всій території України з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. Надалі строк його дії неодноразово продовжувався. Указом Президента України від 13 липня 2026 року №596/2026, затвердженим Законом України від 14 липня 2026 року № 4928-IX, строк дії воєнного стану продовжено з 05 години 30 хвилин 2 серпня 2026 року на 90 діб [1; 2].

Воєнний стан належить до особливих конституційно-правових режимів, запровадження яких змінює порядок реалізації окремих повноважень органів

публічної влади та допускає застосування тимчасових заходів, спрямованих на відвернення загроз державній незалежності, територіальній цілісності й безпеці населення. Водночас особливий характер цього режиму не скасовує конституційного обов'язку держави утверджувати та забезпечувати права і свободи людини. Збройний конфлікт не утворює простору, вільного від дії Конституції України, міжнародних договорів і принципу верховенства права. Навпаки, в умовах концентрації владних повноважень і підвищеної інтенсивності державного втручання потреба в юридичних гарантіях набуває виняткової ваги.

Конституційною основою встановлення тимчасових обмежень є стаття 64 Конституції України. Відповідно до її положень конституційні права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені виключно у випадках, передбачених Основним Законом. В умовах воєнного або надзвичайного стану допускаються окремі обмеження із зазначенням строку їх дії. Конституція встановлює перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть за дії особливого режиму. Йдеться про права, закріплені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Конституції України [3]. До цієї групи належать, зокрема, рівність громадян перед законом, заборона позбавлення громадянства і права змінити громадянство, право на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист, відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями органів публічної влади, право знати свої права й обов'язки, принцип незворотності дії нормативно-правових актів у часі, право на професійну правничу допомогу, заборона виконання явно злочинних розпоряджень, принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, презумпція невинуватості та право особи не свідчити проти себе або близьких родичів.

Указ Президента України № 64/2022 передбачає, що протягом дії воєнного стану можуть тимчасово обмежуватися права і свободи, встановлені статтями 30-34, 38, 39, 41-44 і 53 Конституції України. До них належать недоторканність житла, таємниця листування й інших видів комунікації, невтручання в особисте і сімейне життя, свобода пересування, свобода думки і слова, участь в управлінні державними справами, свобода мирних зібрань, право власності, право на підприємницьку діяльність, працю, страйк та освіту. Втручання допускається виключно в межах і обсязі, необхідних для здійснення заходів, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1; 4].

Зазначене формулювання має принципове значення. Указ не припиняє реалізацію перелічених прав і не встановлює їх автоматичного обмеження для кожної особи на всій території України. Він окреслює конституційно припустиму сферу можливого втручання. Безпосереднє обмеження повинно ґрунтуватися на конкретній нормі закону, рішенні компетентного органу та фактичних обставинах, які підтверджують його необхідність. Отже, наявність у статті 3 Указу переліку конституційних прав не звільняє органи влади від обов'язку обґрунтовувати кожний застосований захід.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» наділяє військове командування та військові адміністрації повноваженнями запроваджувати комендантську годину, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування, перевіряти документи, оглядати речі, транспортні засоби, багаж і вантажі, встановлювати трудову повинність, використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, примусово відчужувати майно, регулювати діяльність засобів масової інформації, забороняти проведення мирних зібрань та застосовувати інші заходи оборонного характеру. Водночас законодавство

передбачає гарантії збереження місця роботи для осіб, залучених до суспільно корисних робіт, соціального захисту таких осіб і відшкодування вартості примусово відчуженого майна [4].

У конституційно-правовій доктрині обмеження права доцільно розглядати як нормативно визначене звуження можливостей його реалізації, запроваджене для захисту суспільно значущого інтересу. Обмеження не повинно перетворюватися на фактичне скасування права або позбавлення особи мінімальних гарантій його здійснення. Сутнісний зміст права утворює межу, яку органи державної влади не можуть переступати навіть за наявності надзвичайних безпекових потреб.

Конституційний Суд України послідовно виходить із того, що втручання у сферу конституційних прав має встановлюватися Конституцією або законом, переслідувати правомірну мету, бути зумовленим суспільною необхідністю, обґрунтованим і пропорційним. Законодавець повинен обирати засоби, які дозволяють досягти відповідної мети з мінімальним обтяженням для особи та не руйнують сутнісного змісту права. Співвідношення між метою і засобами її досягнення має забезпечувати справедливий баланс між загальним інтересом та індивідуальними правами [5].

У своїх юридичних позиціях Конституційний Суд України окремо наголошує, що механізм обмеження прав, передбачений частиною першою статті 64 Конституції України, продовжує діяти в умовах воєнного стану. Потреби оборони можуть обумовлювати більш інтенсивне втручання порівняно з мирним часом, проте вони не виправдовують нівелювання мінімальних гарантій або скасування сутності права. Оцінка домірності повинна враховувати реальний характер зовнішньої загрози, територію застосування заходу, його

тривалість, коло осіб, яких він стосується, та наявність менш обтяжливих альтернатив [5].

Із наведеного випливає система критеріїв правомірності обмеження прав людини в умовах воєнного стану.

Першим критерієм є законність. Обмеження повинно мати належну нормативну основу, бути доступним для ознайомлення та сформульованим достатньо чітко, щоб особа могла передбачити юридичні наслідки своєї поведінки. Відомчий лист, усна вказівка посадової особи або непублічне рішення не можуть самостійно утворювати правову підставу для істотного втручання у конституційне право. Акти військового командування і військових адміністрацій мають ухвалюватися в межах компетенції, визначати територію, строк та порядок застосування заходу.

Другим критерієм є правомірна мета. В умовах воєнного стану нею можуть виступати оборона України, захист територіальної цілісності, охорона життя населення, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, запобігання диверсіям, збереження військової таємниці, підтримання безпеки евакуаційних заходів. Посилання на воєнний стан без установлення зв'язку між конкретним обмеженням і конкретною безпековою потребою не відповідає конституційній вимозі обґрунтованості.

Третім критерієм є необхідність. Орган публічної влади повинен довести, що за наявних обставин досягнення правомірної мети неможливе або істотно ускладнене без відповідного втручання. Саме необхідність відмежовує юридично допустимий захід від адміністративної зручності. Заборона, яка застосовується автоматично, без аналізу ситуації в конкретному регіоні або щодо конкретної категорії осіб, створює ризик свавільного звуження прав.

Четвертим критерієм є пропорційність. Обраний захід повинен бути придатним для досягнення поставленої мети, необхідним серед доступних альтернатив і співмірним за своїми наслідками. Зокрема, повна заборона пересування не може застосовуватися там, де достатньо встановити часові, маршрутні або документальні обмеження. Суцільна заборона поширення певної інформації потребує переконливішого обґрунтування, ніж обмеження оприлюднення конкретних даних про розташування військових об'єктів або наслідки бойових операцій.

П'ятим критерієм є тимчасовість. Обмеження має діяти протягом строку, об'єктивно необхідного для усунення або зменшення відповідної загрози. Продовження воєнного стану не повинно автоматично спричиняти продовження кожного раніше запровадженого заходу. Компетентні органи зобов'язані періодично переглядати його необхідність, інтенсивність і територіальні межі. Відсутність регулярного перегляду спричиняє перетворення виняткового заходу на звичайну управлінську практику.

Шостим критерієм є недискримінаційність. Обмеження не може ґрунтуватися виключно на статі, расі, етнічному або соціальному походженні, мові, релігії, політичних переконаннях чи іншій ознаці, якщо диференціація не має об'єктивного, достатнього та пропорційного обґрунтування. Особливу увагу належить приділяти становищу внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб з інвалідністю, людей похилого віку, військовополонених, цивільних осіб, позбавлених свободи, та населення територій, наближених до зони бойових дій.

Сьомим критерієм є збереження ефективного контролю. Особа повинна мати реальну можливість оскаржити рішення, дію або бездіяльність органу влади. Конституційне право на судовий захист належить до прав, які не можуть бути обмежені у зв'язку з воєнним станом. Тому процесуальні особливості,

запроваджені з огляду на бойові дії, не повинні позбавляти людину доступу до суду, професійної правничої допомоги, права бути вислуханою та права на виконання судового рішення.

На міжнародно-правовому рівні необхідно розмежовувати звичайне обмеження прав і дерогацію, тобто тимчасовий відступ держави від окремих міжнародних зобов'язань. Більшість положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод уже містять внутрішні підстави для втручання, пов'язані з національною та громадською безпекою, захистом здоров'я, територіальної цілісності, запобіганням злочинам або охороною прав інших осіб. За можливості виправдати захід у межах відповідної статті Конвенції звернення до статті 15 не є потрібним. Європейський суд з прав людини спочатку перевіряє сумісність заходу зі змістовими положеннями Конвенції, а питання про чинність дерогації розглядає тоді, коли втручання не може бути виправдане звичайними обмежувальними застереженнями [6].

Стаття 15 Конвенції дозволяє державі відступати від окремих зобов'язань під час війни або іншої надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації. Правомірність дерогації залежить від одночасного виконання трьох матеріальних умов: існування війни або надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації; суворості обумовленості заходів вимогами становища; відповідності заходів іншим міжнародно-правовим зобов'язанням держави. Крім того, держава повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про застосовані заходи, причини їх запровадження та припинення [6].

Європейський суд з прав людини у справі «Lawless v. Ireland (no. 3)» визначив надзвичайну ситуацію, що загрожує життю нації, як виняткову кризу, яка охоплює населення та становить загрозу організованому життю спільноти. У справах «Brannigan and McBride v. the United Kingdom» та «A. and Others v.

the United Kingdom» Суд звертав увагу на характер порушеного права, обставини, які передували запровадженню дерогації, тривалість надзвичайної ситуації, достатність звичайного законодавства та наявність процесуальних гарантій від зловживань [7; 8; 9].

Навіть за наявності широкої свободи оцінювання держава не отримує необмеженої дискреції. Заходи повинні бути справжньою відповіддю на надзвичайну ситуацію, використовуватися за визначеним призначенням та мати достатній зв'язок із загрозою. У міру зменшення інтенсивності небезпеки вимоги до обґрунтування обмежень стають суворішими. Надзвичайна ситуація також не може використовуватися як привід для усунення політичного плюралізму, придушення критики або переслідування опозиційних поглядів [6].

Частина друга статті 15 Конвенції закріплює абсолютну заборону дерогації від статті 3, пункту 1 статті 4 і статті 7 Конвенції. Право на життя також належить до недерогованих, за винятком випадків загибелі внаслідок правомірних воєнних дій. Додатковими протоколами захищено від дерогації заборону смертної кари та принцип *ne bis in idem*. Отже, катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження не можуть виправдовуватися військовою необхідністю, боротьбою з диверсіями, тероризмом або потребою одержання інформації [6].

Подібне положення містить стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Відступ допускається за офіційно проголошеної надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації, виключно тією мірою, якою цього вимагає гострота становища. Заходи не повинні суперечити іншим міжнародним зобов'язанням і спричиняти дискримінацію. Комітет ООН з прав людини у Загальному коментарі № 29 наголосив на винятковому та тимчасовому характері дерогації, обов'язку держави детально обґрунтовувати

кожний захід і неможливості використовувати надзвичайний стан для руйнування демократичних інститутів [10; 11].

Однією з найбільш чутливих сфер в Україні залишається свобода пересування. Комендантська година, блокпости, обмеження доступу до окремих територій і спеціальний порядок перетину державного кордону переслідують очевидні безпекові цілі. Їх правомірність, однак, пов'язана з чіткістю процедур перевірки, наявністю винятків для медичної допомоги, евакуації та інших невідкладних потреб, належним інформуванням населення, заборонаю принизливого поведіння та можливістю оскаржити незаконні дії посадових осіб. Порядок встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду та обмеження свободи пересування затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455 [12].

Не менш складним є співвідношення національної безпеки зі свободою вираження поглядів. Заборона розголошення даних про переміщення військових підрозділів, місця розташування засобів протиповітряної оборони або результати ворожих ударів до офіційного оприлюднення може відповідати вимогам воєнної необхідності. Поряд із цим, обмеження журналістської діяльності, доступу до суспільно значущої інформації чи критики рішень посадових осіб потребує особливо переконливих підстав. Межа між захистом військової інформації та усуненням громадського контролю повинна визначатися законом, а відповідальність натомість має ґрунтуватися на встановленні вини, характеру поширених відомостей і реальної шкоди охоронюваним інтересам.

У сфері права власності особливого значення набувають примусове відчуження та вилучення майна. Навіть за нагальної оборонної потреби відповідне рішення повинно бути документально оформлене, містити точний

опис майна, його оцінку, відомості про власника й орган, який ухвалив рішення. Власникові має гарантуватися компенсація та можливість оскаржити оцінку, підстави або процедуру відчуження. Принцип пропорційності вимагає враховувати, чи було майно об'єктивно необхідним для потреб оборони та чи існувала можливість досягти мети за допомогою менш обтяжливого засобу.

Заборона мирних зібрань також не повинна мати автоматичного та безстрокового характеру. У регіонах активних бойових дій або за наявності підтвердженої загрози ракетного удару обмеження може бути об'єктивно необхідним для захисту життя. Натомість загальна заборона будь-яких зібрань незалежно від місця, кількості учасників, тривалості та безпекової ситуації потребує індивідуалізованого обґрунтування. Органи влади мають оцінювати можливість зміни місця, часу, маршруту або формату заходу замість його повної заборони.

Забезпечення прав людини в умовах воєнного стану вимагає удосконалення інституційної системи контролю. Доцільним є закріплення обов'язкового періодичного перегляду всіх тривалих обмежень; публікація актів військових адміністрацій, крім інформації з обмеженим доступом; належне мотивування рішень; ведення статистики щодо застосування примусових заходів; оцінювання їх впливу на вразливі групи; посилення парламентського контролю, діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та адміністративних судів.

Окремої уваги потребує територіальна диференціація обмежень. Інтенсивність бойових дій, рівень диверсійної загрози, стан критичної інфраструктури та можливості органів влади суттєво різняться між регіонами. Унаслідок цього захід, об'єктивно необхідний у прифронтовій громаді, може бути надмірним для території, віддаленої від бойових дій. Єдині

загальнодержавні обмеження повинні застосовуватися тоді, коли загроза має загальнонаціональний характер або регіональна диференціація істотно знижує ефективність оборонного заходу.

Відтак, воєнний стан утворює конституційно допустимі передумови для тимчасового та інтенсивнішого втручання у здійснення окремих прав людини, але не усуває юридичних меж державної влади. Правомірність кожного обмеження залежить від наявності належної законодавчої основи, правомірної мети, фактичної необхідності, пропорційності, визначеного строку, недискримінаційного характеру та ефективного судового контролю.

Принципово важливим є розмежування можливості обмеження права та правомірності конкретного заходу. Запровадження воєнного стану підтверджує існування надзвичайної загрози, однак не є універсальним обґрунтуванням будь-якого рішення органу влади. У демократичній державі захист національної безпеки та забезпечення прав людини не становлять взаємовиключних завдань. Стійкість конституційного ладу залежить від здатності держави протидіяти збройній агресії, не відмовляючись від поваги до гідності, свободи та юридичної суб'єктності людини.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 27.07.2026).
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 13 липня 2026 року № 596/2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/596/2026> (дата звернення: 27.07.2026) ; Про

затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» : Закон України від 14 липня 2026 року № 4928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4928-20> (дата звернення: 27.07.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.07.2026).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 27.07.2026).

5. Межі та обмеження. Втручання : юридичні позиції Конституційного Суду України. Конституційний Суд України : офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/412-mezhi-ta-obmezhennya-vtruchannya> (дата звернення: 27.07.2026).

6. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights: Derogation in Time of Emergency. European Court of Human Rights. Updated on 31 August 2025. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_eng (дата звернення: 27.07.2026).

7. Lawless v. Ireland (no. 3), application no. 332/57, judgment of 1 July 1961. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518> (дата звернення: 27.07.2026).

8. Brannigan and McBride v. the United Kingdom, applications nos. 14553/89 and 14554/89, judgment of 26 May 1993. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819> (дата звернення: 27.07.2026).

9. A. and Others v. the United Kingdom [GC], application no. 3455/05, judgment of 19 February 2009. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91403> (дата звернення: 27.07.2026).

10. International Covenant on Civil and Political Rights : adopted by the United Nations General Assembly on 16 December 1966. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (дата звернення: 27.07.2026).

11. Human Rights Committee. General Comment No. 29: States of Emergency (Article 4). CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. 31 August 2001. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolno=CCPR%2FC%2F21%2FRev.1%2FAdd.11 (дата звернення: 27.07.2026).

12. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1455-2021-%D0%BF> (дата звернення: 27.07.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 340.12:341.322:342.7

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ПРИРОДА, ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ТА ВІКТИМОЦЕНТРИЧНІ ЗАСАДИ

Густей Катерина Олегівна,
здобувачка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8995-6044>

Термінологічне позначення «перехідне правосуддя», усталене в українському юридичному дискурсі як відповідник англomовної категорії *transitional justice*, потребує певного концептуального застереження. Англійське поняття *justice* має ширше семантичне поле, ніж правосуддя у його інституційно-процесуальному розумінні, та охоплює справедливість, юридичну відповідальність, відновлення порушених прав, належне ставлення до потерпілих та суспільне визнання заподіяної їм шкоди. Натомість правосуддя в конституційно-правовому значенні традиційно пов'язується з діяльністю судів щодо розгляду і вирішення юридичних справ. Тому перехідне правосуддя слід тлумачити функціонально, не обмежуючи його судовою формою здійснення державної влади.

Збереження усталеного терміна є виправданим за умови визнання його комплексного змісту. Перехідне правосуддя поєднує судові та позасудові механізми, однак усі вони мають юридичну спрямованість, реалізуються в межах конституційної компетенції органів публічної влади та підлягають судовому контролю в частині можливого втручання у права людини. Відтак,

прикметник «перехідне» характеризує історичний і суспільний вектор застосування відповідних механізмів.

Одне з найбільш впливових пояснень генези цієї концепції запропонувала Руті Тейтел. Дослідниця визначила перехідне правосуддя як концепцію справедливості, пов'язану з періодами політичних змін і юридичним реагуванням на протиправні практики попередніх репресивних режимів. Її періодизація охоплює три історичні фази: післявоєнну, постбіполярну та фазу нормалізації перехідного правосуддя в умовах постійних конфліктів та глобальної нестабільності [1, р. 69-71].

Перша фаза пов'язана із завершенням Другої світової війни та утвердженням міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб за найтяжчі міжнародні злочини. Нюрнберзький і Токійський трибунали заклали юридичні передумови для відмови від уявлення про державу як єдиного суб'єкта відповідальності за міжнародно-протиправну поведінку. Принцип індивідуальної кримінальної відповідальності керівників держави та військового командування поступово увійшов до нормативної структури міжнародного кримінального права. Поряд із зазначеним, післявоєнна модель мала винятковий характер, оскільки здійснювалася за умов воєнної поразки держав Осі, обмеження їхнього суверенітету та зовнішнього управління процесами політичного та інституційного відновлення.

Друга фаза розгорнулася впродовж останніх десятиліть XX століття на тлі демократизації держав Латинської Америки, припинення авторитарного правління у країнах Південної Європи, падіння комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі, а також завершення політики апартеїду в Південно-Африканській Республіці. Питання про відповідальність набуло внутрішньодержавного характеру, нові демократичні інституції мали визначити

правові способи реагування на злочини попереднього режиму, не спричинивши реставрації авторитаризму, воєнного перевороту або нового суспільного протистояння.

Саме в цей період було сформовано основні моделі співвідношення кримінального переслідування, амністії, встановлення істини, репарацій та інституційного очищення. Аргентинський досвід пов'язувався з кримінальними провадженнями щодо представників військових хунт; південноафриканський – із діяльністю Комісії правди та примирення; центрально- і східноєвропейський – із люстрацією, відкриттям архівів репресивних органів та правовою оцінкою діяльності колишніх недемократичних режимів. Відмінності між цими моделями засвідчили залежність конкретної конфігурації перехідного правосуддя від характеру попередніх порушень, способу зміни влади, інституційної спроможності держави, співвідношення політичних сил та запитів потерпілих.

Третя фаза характеризується виходом перехідного правосуддя за межі класичного переходу від авторитаризму до демократії. Відповідні механізми почали застосовуватися під час подолання наслідків внутрішніх і міжнародних збройних конфліктів, етнічного насильства, геноциду, окупації, тероризму та тривалих криз державності. Розвиток міжнародних кримінальних трибуналів, утворення Міжнародного кримінального суду, розширення практики універсальної юрисдикції та посилення міжнародних стандартів захисту потерпілих сприяли поступовій інституціоналізації цієї концепції. Перехідне правосуддя перестало сприйматися як виняткова реакція, обмежена коротким проміжком між двома політичними режимами, і набуло значення постійно доступного правового інструментарію реагування на системні порушення.

На наш погляд, запропонована Р. Тейтел періодизація не повинна тлумачитися як лінійна послідовність взаємовиключних моделей. Поряд із зазначеним, пропонуємо звернути увагу на її евристичну цінність, котра полягає у виявленні змін у співвідношенні міжнародного і національного компонентів, каральних та відновних засобів, юридичних і політичних цілей. У сучасних умовах ознаки всіх трьох фаз можуть поєднуватися в межах однієї держави. Міжнародне кримінальне переслідування здатне співіснувати з національними судовими провадженнями, адміністративними процедурами перевірки доброчесності, репараційними програмами, механізмами документування та суспільного встановлення істини.

У конституційному вимірі центральною цінністю перехідного правосуддя є людська гідність, відновлення якої потребує індивідуалізованого визнання потерпілих, забезпечення їхнього права бути почутими, доступу до інформації, участі у виробленні державної політики та одержання належного відшкодування [2].

Орієнтація перехідного правосуддя на потерпілих повинна сприйматися як одна з його засадничих характеристик. Потерпілий перестає бути виключно носієм інформації про вчинене правопорушення або джерелом доказів і набуває повноцінного статусу учасника процесів встановлення істини, притягнення винних до відповідальності, формування репараційної політики та інституційного оновлення [3]. Через визнання суб'єктності потерпілих механізми перехідного правосуддя набувають належної легітимності, оскільки їх реалізація поза волею, досвідом і потребами осіб, які безпосередньо зазнали наслідків насильства, неминуче призводить до формалізації відповідних процедур. Участь потерпілих і організацій, які представляють їхні інтереси, повинна охоплювати вплив на зміст мандата відповідних органів, порядок

проведення слухань, напрями документування та способи оприлюднення встановлених фактів. За відсутності такого впливу встановлення істини ризикує залишитися одностороннім інституційним актом, нездатним повною мірою виконати функцію відновлення справедливості.

Не менш важливою є участь потерпілих у кримінальному переслідуванні осіб, причетних до серйозних порушень прав людини [4]. Оцінка результативності кримінально-правової відповіді держави повинна охоплювати доступ потерпілих до інформації, можливість реалізації процесуальних прав, належну комунікацію з органами досудового розслідування та судом, а також захист від повторної віктимізації. Формальне надання процесуального статусу без реального залучення до провадження посилює дистанцію між потерпілим і державою та здатне відтворювати відчуття безсилля, яке вже виникло внаслідок первинного порушення. У цьому контексті рівень участі потерпілих слід розглядати як самостійний критерій якості правосуддя.

Слід підкреслити, що репараційна політика також не може формуватися без безпосередньої участі осіб, яким завдано шкоди. Репарації не зводяться до грошової компенсації, адже завдана шкода часто має фізичний, психологічний, соціальний, майновий і символічний виміри. Відповідно, зміст репараційних програм має визначатися з урахуванням характеру порушень, тривалості їх наслідків, становища окремих груп потерпілих і їхніх реальних потреб. Залучення потерпілих до розроблення таких програм забезпечує належне визнання особи носієм права на відновлення. Репарація у цьому сенсі виступає формою публічного підтвердження того, що завдана шкода породжує юридичний обов'язок держави щодо її визнання та подолання наслідків. Віктимоецентрична спрямованість повинна визначати і зміст гарантій неповторення. Потерпілі володіють знаннями про структурні причини

порушень, недоліки функціонування державних інституцій, практики зловживання владою та механізми, які уможливили масове насильство [5, п. 54-57].

Перехідне правосуддя не повинно протиставлятися звичайній системі правосуддя, позаяк його специфіка зумовлена масштабом порушень, кількістю потерпілих, тривалістю насильства та причетністю державних інституцій до його вчинення або приховування. Спеціальні процедури можуть бути необхідними, однак вони залишаються підпорядкованими конституційним гарантіям юридичної визначеності, рівності, індивідуалізації відповідальності, презумпції невинуватості, незалежності суду та права на ефективний засіб юридичного захисту.

Список використаних джерел:

1. Teitel R. G. Transitional Justice Genealogy. Harvard Human Rights Journal. 2003. Vol. 16. P. 69–94. URL: <https://journals.law.harvard.edu/hrj/wp-content/uploads/sites/83/2020/06/16HHRJ69-Teitel.pdf> (дата звернення: 28.06.2026).
2. Мерник А. М. Перехідне правосуддя як засіб відновлення порушених прав людини в умовах особливих правових режимів. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29, № 4. С. 53–65. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-4-53>. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-4-2022-r/perekhidne-pravosuddya-yak-zasib-vidnovlennya-porushenikh-prav-lyudini-v-umovakh-osoblivikh-pravovikh-rezhimiv> (дата звернення: 28.06.2026).
3. Кваша О. О. Перехідне правосуддя в Україні: місія відновлення справедливості. Правова держава : щорічник наукових праць. 2025. Вип. 36. С.

527–537. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2025-36-527-537>. URL: <https://pravova-derzhava.org/law-state-issue-36-2025-527> (дата звернення: 28.06.2026).

4. Назимко Є. С., Зубенко С. Є. Міжнародне співробітництво під час розслідування міжнародних злочинів, вчинених на території України в умовах збройного конфлікту. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. Т. 38, № 1, ч. II. С. 434–445. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/770> (дата звернення: 28.06.2026).

5. Report of the Special Rapporteur on the Promotion of Truth, Justice, Reparation and Guarantees of Non-Recurrence, Pablo de Greiff : report of the United Nations Human Rights Council of 9 August 2012. UN Doc. A/HRC/21/46. 20 p. URL: <https://docs.un.org/A/HRC/21/46> (дата звернення: 28.06.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 11.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 16.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 342.7:342.77

ПРАВО НА ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ ЯК АБСОЛЮТНА КОНСТИТУЦІЙНА ЦІННІСТЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Ільтьо Віктор Михайлович,

аспірант кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8218-4839>

Сучасний етап розвитку конституціоналізму характеризується суттєвим переосмисленням співвідношення між забезпеченням публічної безпеки та гарантуванням основоположних прав людини. Повномасштабна збройна агресія проти України, поширення міжнародного тероризму, гібридних загроз, техногенних катастроф та інших кризових явищ обумовлюють необхідність застосування надзвичайних правових режимів, що супроводжується розширенням дискреційних повноважень органів державної влади та можливістю тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод. Проте навіть за таких умов держава не звільняється від обов'язку діяти в межах конституційних цінностей, центральне місце серед яких займає людська гідність.

Конституція України закріплює аксіологічну модель сучасної демократичної держави, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (стаття 3 Конституції України). Водночас стаття 28 Основного Закону гарантує кожному право на повагу до його гідності, а стаття 64 визначає перелік конституційних прав, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного чи

надзвичайного стану [1]. Зазначені положення свідчать, що людська гідність займає особливе місце у системі конституційних цінностей, виступаючи не лише окремим суб'єктивним правом, а й фундаментальним принципом функціонування всієї правової системи.

Міжнародно-правовий підхід до розуміння людської гідності є аналогічним. Уже в преамбулі Загальної декларації прав людини зазначено, що визнання притаманної всім членам людської сім'ї гідності становить основу свободи, справедливості та загального миру. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права виходить із того, що права людини впливають із властивої людській особі гідності, а стаття 4 Пакту встановлює, що навіть в умовах надзвичайної ситуації, яка загрожує життю нації, держава не може відступати від низки фундаментальних гарантій, безпосередньо пов'язаних із захистом людської особистості [2; 3].

Особливе значення досліджувана проблематика набуває у період дії правового режиму воєнного стану в Україні. Об'єктивна необхідність забезпечення обороноздатності держави обумовлює застосування таких заходів, як мобілізація, встановлення спеціального режиму пересування, тимчасове обмеження окремих політичних прав, посилення повноважень військового командування та інших органів державної влади. Разом із тим саме за надзвичайних умов найбільшою є небезпека зміщення конституційного балансу від верховенства права до пріоритету державної доцільності. Подібна тенденція створює ризик поступового розширення меж допустимого втручання держави у сферу прав людини, унаслідок чого тимчасові заходи, запроваджені для реагування на надзвичайні обставини, можуть перетворитися на звичайну практику здійснення публічної влади.

На нашу думку, саме людська гідність повинна виступати універсальним критерієм оцінки конституційності будь-яких обмежень прав людини під час дії надзвичайних правових режимів. Так, наукова доктрина людську гідність традиційно розглядає або як окреме суб'єктивне право, або як фундаментальний конституційний принцип. Водночас такий підхід не повною мірою розкриває її функціональне призначення в умовах сучасних безпекових викликів. Більш переконливою видається концепція, відповідно до якої людська гідність виконує роль матеріальної межі здійснення державної влади. Інакше кажучи, питання повинно ставитися не про те, чи допускається обмеження конкретного права, а про те, чи не призводить відповідне обмеження до заперечення або приниження людської гідності як абсолютної конституційної цінності. Останнє також відповідає практиці Європейського суду з прав людини. Суд неодноразово наголошував, що заборона катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, передбачена статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має абсолютний характер і не допускає жодних винятків, навіть якщо держава перебуває в умовах війни, боротьби з тероризмом або іншої надзвичайної суспільної небезпеки. Зокрема, у справах *Chahal v. the United Kingdom* та *Selmouni v. France* Суд підкреслив, що вимоги національної безпеки не можуть виправдовувати поводження, несумісне з людською гідністю [4; 5].

Запропоноване розуміння має не лише теоретичне, а й суттєве практичне значення. У сучасних умовах оцінка правомірності обмеження конституційних прав здебільшого здійснюється крізь призму критеріїв законності, легітимної мети, необхідності та пропорційності. Безумовно, зазначені критерії є визначальними для функціонування механізму захисту прав людини, однак навіть їх дотримання саме по собі ще не гарантує конституційності

відповідного обмеження. Якщо внаслідок реалізації державного заходу особа фактично втрачає можливість зберігати власну автономію, зазнає приниження чи перетворюється виключно на об'єкт владного впливу, таке втручання суперечить самій сутності людської гідності незалежно від формальної відповідності принципу пропорційності. Саме тому людська гідність повинна розглядатися як первинний критерій оцінки конституційності діяльності держави, тоді як принцип пропорційності є інструментом реалізації цього критерію, а не його альтернативою.

На необхідності такого підходу наголошує і Європейська комісія, так у Доповіді щодо забезпечення демократії, прав людини та верховенства права під час надзвичайних ситуацій підкреслюється, що навіть за умов існування реальної загрози державній безпеці органи влади не можуть виходити за межі фундаментальних принципів демократичної правової держави. Надзвичайний стан не створює нового конституційного порядку, а лише встановлює особливий порядок реалізації чинної Конституції, який не допускає свавільного обмеження людської гідності та інших базових цінностей конституціоналізму [6].

Для України зазначена проблема має особливу актуальність не лише у зв'язку із триваючою збройною агресією російської федерації, але й у контексті подальшої європейської інтеграції. Однією з ключових умов членства в Європейському Союзі є стабільність демократичних інституцій, здатних забезпечувати верховенство права та належний рівень захисту прав людини навіть у кризових умовах. Саме тому ефективність функціонування механізмів конституційного контролю за діяльністю органів державної влади під час воєнного стану дедалі більше розглядається як показник зрілості демократичної правової системи. У цьому аспекті людська гідність набуває значення універсального критерію, який визначає допустимі межі реалізації державної

влади незалежно від характеру загроз, що постають перед державою. Водночас сучасні виклики засвідчують необхідність подальшого розвитку конституційної доктрини людської гідності. Якщо традиційно її зміст переважно пов'язувався із заборонаю катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження, то сьогодні сфера її застосування є значно ширшою. Йдеться про прийняття рішень щодо примусової евакуації населення, діяльності військових адміністрацій, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, поводження з військовополоненими, цифрового контролю, використання технологій відеоспостереження та автоматизованої обробки персональних даних. У кожному із зазначених випадків людська гідність повинна залишатися тим конституційним орієнтиром, який унеможлиблює трансформацію особи з носія прав у засіб досягнення державної мети.

Таким чином, право на людську гідність слід розглядати не лише як самостійне конституційне право людини, а передусім як фундаментальний принцип сучасного конституціоналізму, що визначає межі здійснення публічної влади в умовах надзвичайних правових режимів. Його абсолютний характер означає недопустимість будь-яких дій держави, які заперечують внутрішню цінність людської особистості, незалежно від суспільної необхідності чи рівня загрози національній безпеці. Саме людська гідність має виконувати функцію матеріального критерію оцінки конституційності будь-яких обмежень прав людини під час воєнного або надзвичайного стану, що дозволяє забезпечити належний баланс між інтересами державної безпеки та вимогами верховенства права, запобігти свавільному розширенню дискреційних повноважень органів державної влади та гарантувати збереження гуманістичної природи Конституції навіть за найбільш складних суспільних обставин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. ООН. *Голос України*. 2008. № 236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Chahal v. the United Kingdom» on November 15, 1996 (Application № 22414/93). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58004>
5. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Selmouni v. France», on July, 28, 1999 (Application No. 25803/94). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287>
6. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Respect for Democracy, Human Rights and the Rule of Law during States of Emergency – Reflections. CDL-PI(2020)005rev. URL: <https://h1.nu/1Aiow>

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 21.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 342.7:347.9:342.77(477)

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ, МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА МЕЖІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ

Коцур Микола Миколайович,
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9609-4189>

Право на справедливий суд в умовах воєнного стану набуває особливого теоретико-правового значення, оскільки саме в періоди екстраординарних загроз виявляється реальна спроможність держави зберігати юридичну природу правосуддя, інституційну автономію судової влади та дієвість гарантій захисту прав людини. Воєнний стан не може розглядатися як простір правової невизначеності, у якому стандарти судового захисту втрачають своє значення. Навпаки, він актуалізує потребу в чіткому розмежуванні допустимих організаційних адаптацій судової системи та недопустимого звуження сутнісного змісту права на судовий захист.

Конституційна модель України виходить із того, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом, а кожному гарантується можливість оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів публічної влади, посадових і службових осіб. Стаття 64 Конституції України допускає встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку їх дії, однак прямо відносить право

на судовий захист, передбачене статтею 55 Конституції України, до тих прав, які не можуть бути обмежені навіть за таких умов. Відтак, у національній правовій системі право на звернення до суду має посилену гарантійну природу та не втрачає обов'язковості під час дії воєнного стану [1].

Вказані положення Основного Закону деталізуються у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», стаття 26 якого встановлює, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України; скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється; у разі неможливості здійснення правосуддя певними судами може бути змінена територіальна підсудність судових справ; створення надзвичайних та особливих судів не допускається [2]. Зазначені приписи мають принципове значення, оскільки вони фіксують неперервність судової функції держави, забороняють процесуальну спрощеність, яка руйнувала б гарантії сторін, і водночас дозволяють організаційно перемістити розгляд справ туди, де суд здатний діяти без загрози для життя учасників процесу.

Заборона створення надзвичайних та особливих судів унеможливорює підміну судової влади спеціальними тимчасовими структурами, які могли б діяти за зниженими стандартами незалежності, безсторонності та процесуальної рівності. Конституція України закріплює, що правосуддя здійснюють виключно суди, юрисдикція яких поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення, а створення надзвичайних та особливих судів прямо заборонене. Тому навіть в умовах війни держава не вправі замінити суд політико-адміністративним або військово-надзвичайним механізмом вирішення спорів.

Міжнародно-правовий вимір права на справедливий суд у період воєнного стану потребує врахування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 15 Конвенції, яка допускає відступ від окремих конвенційних зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації. Водночас сама дерогація не означає повного припинення дії стандартів справедливого судочинства. Її допустимість обмежується критерієм суворой необхідності, часовими межами, вимогою пропорційності та несуперечності іншим міжнародним зобов'язанням держави. Україна повідомляла Раду Європи про заходи відступу від окремих зобов'язань за Конвенцією у зв'язку з воєнним станом, що підтверджує дію саме спеціального міжнародно-правового режиму, а не «випадіння» судового захисту з конвенційної системи [3]. Схожі положення містить стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, відповідно до якої держава може відступати від окремих зобов'язань лише під час офіційно оголошеного надзвичайного становища, коли життя нації перебуває під загрозою, і тільки тією мірою, якої вимагає гострота становища [4]. Комітет ООН з прав людини у Загальному коментарі № 29 підкреслив, що навіть під час збройного конфлікту дерогаційні заходи мають бути обмежені за тривалістю, територіальним охопленням і матеріальним змістом, а принцип пропорційності залишається обов'язковим критерієм оцінки дій держави [5]. Зазначене положення особливо важливе для права на справедливий суд, оскільки не дозволяє виправдовувати будь-яке процедурне обмеження самим фактом війни.

У практичному вимірі воєнний стан створює низку об'єктивних перешкод для реалізації права на справедливий суд. До таких проблем доцільно віднести окупацію окремих територій, активні бойові дії, руйнування будівель судів, втрату матеріалів справ, евакуацію суддів і працівників апаратів судів,

переміщення учасників процесу, перебування частини громадян за кордоном, ускладнення доступу до правничої допомоги, перебої електропостачання та зв'язку. За цих умов держава зобов'язана створити правові та організаційні механізми, які дозволяють зберегти сутність судового захисту.

Одним із ключових механізмів адаптації стала зміна територіальної підсудності судових справ. Законом України від 3 березня 2022 року № 2112-IX було змінено частину сьому статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та передбачено можливість зміни територіальної підсудності у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, військових дій чи інших надзвичайних обставин [6]. Так, передача справ до іншого суду у такій ситуації повинна розглядатися як інструмент збереження доступу до правосуддя за умов, коли попередній суд фактично не може виконувати свою функцію.

Водночас зміна територіальної підсудності не повинна нівелювати інші складові справедливого суду. Перенесення розгляду справ до іншого суду може створювати додаткові витрати для сторін, ускладнювати участь у засіданнях, обмежувати доступ до матеріалів справи або спричиняти затягування провадження. Тому організаційна доцільність такого рішення має поєднуватися з процесуальними компенсаторами, зокрема можливістю дистанційної участі, належним повідомленням сторін, гнучкою оцінкою поважності причин пропуску процесуальних строків, доступом до електронних матеріалів справи та реалістичним підходом до доказування обставин, пов'язаних із війною.

Особливе значення в умовах воєнного стану має право доступу до суду. Європейський суд з прав людини розглядає статтю 6 Конвенції як джерело комплексного права на справедливий суд, що передбачає реальну спроможність особи домогтися розгляду своєї справи незалежним і безстороннім судом.

Актуальний огляд практики ЄСПЛ щодо цивільного аспекту статті 6 Конвенції систематизує зміст цього права та підтверджує, що доступ до суду, справедливість провадження, розумний строк і виконання судового рішення розглядаються як взаємопов'язані елементи конвенційного стандарту [7].

Слід наголосити, що у воєнний період критерій розумного строку судового провадження потребує обережного застосування. Безперечно об'єктивні воєнні обставини здатні впливати на тривалість розгляду справи, однак вони не звільняють судову систему від обов'язку організовувати процес із належною процесуальною сумлінністю. Розумність строку повинна оцінюватися з урахуванням безпекової ситуації, поведінки сторін, складності справи, доступності матеріалів, можливості дистанційної участі та дій органів судової влади щодо мінімізації затримок. Автоматичне виправдання будь-якого зволікання воєнним станом суперечило б природі статті 6 Конвенції, оскільки перетворювало б тимчасовий надзвичайний режим на загальне виправдання процесуальної бездіяльності.

У рамках нашого аналізу також вбачаємо за доцільне звернути увагу на проблему публічності судового розгляду як гарантії справедливого суду. Дистанційне правосуддя в умовах воєнного стану стало важливим інструментом забезпечення доступу до суду, однак його не можна оцінювати тільки через критерій технічної зручності. Воно є прийнятним настільки, наскільки зберігає процесуальну рівність сторін, можливість бути почутим, конфіденційність спілкування з адвокатом, ідентифікацію учасників, доступ до матеріалів справи та якісний зв'язок із судом.

В умовах воєнного стану змінюється і зміст суддівського розсуду. Суддя повинен враховувати обставини війни під час оцінки поважності причин пропуску строків, неможливості подання доказів, неявки сторони, втрати

документів, евакуації, мобілізації або перебування особи на тимчасово окупованій території. Разом із тим дискреція не може перетворюватися на довільне відступлення від процесуальної форми. Її межами залишаються рівність сторін, змагальність, мотивованість рішення, передбачуваність судової практики та заборона надмірного формалізму.

Окреслення меж суддівського розсуду в умовах воєнного стану логічно виводить дослідження до проблеми виконання судового рішення як завершального елементу судового захисту. Судове рішення, навіть за умови його належної мотивованості та процесуальної бездоганності, не може повною мірою виконати своє правозахисне призначення без реальної перспективи виконання. Саме на цій стадії право на справедливий суд переходить із площини процесуальної гарантії у площину фактичного поновлення порушеного права, що особливо ускладнюється внаслідок воєнних обставин.

У класичній практиці ЄСПЛ виконання рішення суду розглядається як складова права на справедливий суд, оскільки саме на цій стадії судовий захист набуває реального змісту. В умовах війни виконання рішень ускладнюється окупацією територій, руйнуванням майна, переміщенням боржників та особливими режимами щодо окремих категорій активів. Проте ці обставини не повинні руйнувати саму ідею обов'язковості судового рішення. Держава повинна забезпечувати принаймні такі механізми, які дозволяють зберегти юридичну силу рішення, можливість його виконання, облік вимог та ефективний контроль за діями органів примусового виконання. На наш погляд, право на справедливий суд в умовах воєнного стану слід розглядати як конституційно гарантоване право, зміст якого може зазнавати організаційної адаптації, але не може бути скасований або зведений до формальної декларації. Воєнний стан допускає зміну підсудності, особливі режими роботи судів,

дистанційні форми участі, окремі обмеження публічності та гнучкі процесуальні рішення. Проте всі ці заходи мають відповідати критеріям законності, необхідності, пропорційності, часової обмеженості та збереження сутнісного ядра справедливого судочинства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.07.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 22.07.2026).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.07.2026).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 22.07.2026).
5. General Comment No. 29: States of Emergency (Article 4) : International Covenant on Civil and Political Rights / UN Human Rights Committee.

Geneva : United Nations, 2001. 8 p. UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/451555?v=pdf> (date of access: 22.07.2026).

6. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2112-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

7. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a Fair Trial (Civil Limb) / European Court of Human Rights. Strasbourg : Council of Europe, 2026. URL: <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/article-6-civil> (date of access: 22.07.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 342.53(477)

УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Лаба Михайло Михайлович,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

Парламентаризм становить комплексну форму організації представницької влади, зміст якої охоплює конституційний статус парламенту, порядок його формування, внутрішню структуру, функціональну компетенцію, процедури парламентської діяльності, характер взаємодії із главою держави та урядом, а також гарантії політичного плюралізму. Наявність виборного законодавчого органу сама собою ще не передбачає сформованості парламентаризму, позаяк його інституційна зрілість визначається реальною спроможністю парламенту представляти суспільні інтереси, забезпечувати якість законодавства, контролювати виконавчу владу та створювати простір для відкритої політичної конкуренції.

Конституційно-правову модель парламентаризму доцільно розглядати як нормативно закріплену систему принципів, інститутів і процедур, що визначають місце парламенту в механізмі державної влади та характер парламентських відносин. До її структурних елементів належать порядок формування парламенту, вид його організаційної будови, правовий статус парламентаріїв, компетенція представницького органу, система внутрішніх парламентських утворень, законодавча процедура, форми парламентського контролю, правове становище парламентської більшості та опозиції, а також

механізми політичної відповідальності уряду. Співвідношення зазначених елементів формує національну специфіку парламентаризму та дозволяє відмежувати його від суто формального існування парламентської установи.

Інституційною ознакою української моделі є однопалатна структура парламенту. Вказана організація історично відповідає унітарному устрою України та забезпечує відносну цілісність законодавчого процесу. Поряд із зазначеним, однопалатність зумовлює підвищені вимоги до внутрішніх механізмів парламентської експертизи, оскільки в межах законодавчого провадження відсутня друга палата, яка могла б здійснювати додаткову перевірку законопроектів. За цих обставин особливого значення набувають діяльність парламентських комітетів, науково-експертний супровід, належне обговорення законодавчих ініціатив і дотримання послідовності їх розгляду.

Внутрішня організація Верховної Ради України ґрунтується на діяльності Голови Верховної Ради України та його заступників, парламентських комітетів, тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, депутатських фракцій і груп. Комітети виконують ключову роль у попередньому опрацюванні законопроектів, здійсненні контрольних повноважень та підготовці питань до пленарного розгляду. Реальна спроможність парламенту значною мірою залежить від професійності комітетської роботи, доступу до аналітичної інформації та інституційної незалежності парламентської експертизи від виконавчої влади.

Функціонування парламентаризму неможливе без юридично гарантованого політичного плюралізму. Парламентська більшість забезпечує формування уряду та реалізацію погодженого політичного курсу, тоді як опозиція здійснює критику урядової політики, формулює альтернативні програми й використовує контрольні інструменти. В Україні відсутній

комплексний законодавчий акт, який визначав би конституційно-правовий статус парламентської опозиції. Окремі її можливості впливають із положень Регламенту та законодавства про парламентські комітети, проте фрагментарність регулювання не гарантує стабільного обсягу опозиційних прав [1].

Інституціоналізація парламентської опозиції повинна охоплювати гарантоване представництво в керівництві контрольних комітетів, можливість ініціювати парламентські слухання, створення тимчасових слідчих комісій, доступ до інформації та належний час для представлення альтернативної позиції. Натомість правовий статус опозиції повинен визначатися з урахуванням індивідуальної природи депутатського мандата. Опозиційні гарантії повинні забезпечувати політичний плюралізм, проте не перетворювати керівництво депутатських фракцій на самостійного носія парламентського мандата.

Український парламентаризм функціонує в межах парламентсько-президентської форми державного правління. Відповідна модель передбачає поєднання парламентської відповідальності уряду з вагомими конституційними повноваженнями Президента України. Верховна Рада бере участь у формуванні Кабінету Міністрів України, призначає Прем'єр-міністра України за поданням Президента, сформованим на підставі пропозиції парламентської коаліції або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів. Парламент також вирішує питання про призначення більшості членів уряду, схвалює Програму діяльності Кабінету Міністрів та може розглянути питання про його відповідальність. Відтак, урядова легітимність має подвійне інституційне походження, оскільки формується за участю парламенту та глави держави.

У рамках досліджуваної проблематики варто підкреслити, що особливості української форми правління обумовлюють складну конфігурацію взаємовідносин між Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України. Президент наділений правом законодавчої ініціативи, правом вето щодо прийнятих парламентом законів, установчими повноваженнями та можливістю дострокового припинення повноважень Верховної Ради у визначених Конституцією випадках. Парламент, своєю чергою, може подолати президентське вето, здійснює окремі кадрові призначення та має право ініціювати процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпичменту. Система стримувань і противаг покликана запобігати надмірній концентрації владних повноважень, проте її функціонування залежить від чіткості конституційних процедур і дотримання меж компетенції кожним суб'єктом.

Список використаних джерел:

1. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. №1861-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Поточна редакція від 1 вересня 2025 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 342.8:004

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Лаба Михайло Михайлович,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5873-3524>

Цифровізація суспільних відносин істотно трансформувала механізми реалізації народного суверенітету, внаслідок чого виборчий процес поступово виходить за межі традиційного правового регулювання та дедалі більше функціонує у цифровому інформаційному просторі. Якщо ще кілька десятиліть тому основними каналами комунікації між кандидатами та виборцями виступали друковані засоби масової інформації, телебачення, радіомовлення та безпосередні зустрічі, то сьогодні ключову роль у формуванні політичних уподобань дедалі частіше відіграють соціальні мережі, які перетворилися не лише на інструмент політичної комунікації, а й на самостійний фактор, що безпосередньо впливає на перебіг виборчого процесу, характер реалізації активного і пасивного виборчого права та ефективність демократичних процедур.

Соціальні мережі суттєво змінили саму модель передвиборної агітації. На відміну від традиційних медіа, цифрові платформи забезпечують практично миттєве поширення інформації, можливість адресної комунікації з окремими категоріями виборців, інтерактивність та постійний зворотний зв'язок.

Одночасно з цим алгоритмічні механізми персоналізації контенту сприяють формуванню інформаційно замкненого комунікаційного середовища, у межах якого користувач отримує переважно інформацію, що підтверджує його вже сформовані політичні переконання. Подібне явище поступово звужує простір політичного плюралізму та ускладнює формування об'єктивної громадської думки [1].

Особливу увагу слід звернути на використання технологій мікротаргетингу, алгоритмічного аналізу поведінки користувачів та систем штучного інтелекту під час організації політичних кампаній. Обробка значних масивів персональних даних дозволяє адаптувати політичні повідомлення до психологічних, соціальних та поведінкових характеристик окремих груп виборців, що значно підвищує ефективність політичного впливу. Разом із тим така практика породжує низку конституційно-правових проблем, пов'язаних із забезпеченням рівності кандидатів, прозорості фінансування політичної реклами, захистом персональних даних, свободою формування політичної волі та недопущенням прихованого маніпулювання виборцями [2].

Не менш серйозним викликом для сучасного виборчого процесу є поширення дезінформації у соціальних мережах, масштаби якої зумовлюють активне використання цифровими платформами автоматизованих систем модерації контенту та технологій штучного інтелекту. Застосування таких механізмів без належних правових гарантій здатне впливати не лише на поширення інформації, а й на реалізацію свободи вираження поглядів, забезпечення медіаплюралізму та демократичний характер виборчого процесу. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування ефективної моделі правового регулювання діяльності цифрових платформ, яка поєднувала б державний контроль із механізмами співрегулювання, забезпечуючи належний

баланс між протидією дезінформації та гарантуванням конституційних прав учасників виборчого процесу [3].

На нашу думку, сучасне конституційно-правове регулювання виборчого процесу потребує переосмислення з урахуванням цифрової трансформації політичної комунікації. Предметом правового регулювання повинні стати не лише традиційні форми передвиборної агітації, але й алгоритми поширення політичного контенту, механізми цифрової політичної реклами, прозорість функціонування рекомендаційних систем платформ, відкритість фінансування онлайн-кампаній та відповідальність цифрових платформ за порушення виборчого законодавства, оскільки комплексне нормативне врегулювання зазначених питань здатне забезпечити баланс між свободою вираження поглядів, свободою політичної діяльності та необхідністю гарантування чесності, рівності й демократичності виборчого процесу.

Список використаних джерел:

1. CM/Rec(2022)13 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the impacts of digital technologies on freedom of expression (Adopted by the Committee of Ministers on 6 April 2022 at the 1431st meeting of the Ministers' Deputies). URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a61729%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a61729%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
2. Regulation (EU) 2024/900 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the transparency and targeting of political advertising (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/900/oj/eng>

3. Marsden C., Meyer T., Brown I. Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation? *Computer Law & Security Review*. 2020. Vol. 36. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105373>

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 27.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Лаба М.М., 2026

УДК 342.7:342.4

КОНСТИТУЦІЙНА БЕЗПЕКА ОСОБИ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЗАКОННОСТІ ВЛАДНИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ

Ланкевич Андрій Зіновійович,

голова Львівського окружного адміністративного суду,

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4443-5684>

Проблема законності владних розпоряджень традиційно розглядається крізь призму компетенції суб'єкта їх видання, дотримання встановленої процедури, відповідності форми та змісту акта вимогам законодавства. Проте в умовах утвердження людиноцентричної парадигми конституціоналізму такого формально-юридичного підходу вже недостатньо. Владне розпорядження не може визнаватися правомірним лише тому, що його видано уповноваженим суб'єктом у передбаченій законом формі. Вирішального значення набуває також його відповідність основоположним конституційним цінностям, насамперед людській гідності, праву на життя, особистій недоторканності, свободі та безпеці людини.

Вихідним нормативним положенням для такого розуміння законності є стаття 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини визначають

зміст і спрямованість діяльності держави. Водночас частина друга статті 19 Конституції зобов'язує органи державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України. Системне тлумачення цих положень дає підстави стверджувати, що конституційна законність владного розпорядження охоплює не лише формальну правомірність дій суб'єкта влади, а й їх спрямованість на забезпечення прав, гідності та безпеки людини [1].

У цьому контексті доцільним є запровадження до конституційно-правового дискурсу категорії конституційної безпеки особи, тобто гарантованого конституційним правопорядком стану захищеності людини від свавільних, непропорційних або таких, що принижують її гідність, рішень і дій публічної влади, за якого забезпечуються недоторканність сутнісного змісту основоположних прав, передбачуваність владного втручання та можливість ефективного правового захисту.

Підкреслимо, що запропоноване поняття має виразне нормативне підґрунтя, позаяк Конституція України не лише проголошує безпеку людини найвищою соціальною цінністю, а й встановлює спеціальну гарантію проти неправомірного владного примусу. Відповідно до статті 60 ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, а за їх віддання і виконання настає юридична відповідальність. Відповідно, дана норма руйнує уявлення про безумовну обов'язковість владного веління та підтверджує, що його юридична сила залежить не тільки від службового статусу особи, яка його віддала, а й від змістовної сумісності такого веління з Конституцією, правами людини та основами правопорядку [1].

Хоча, стаття 60 Конституції України безпосередньо стосується явно злочинних наказів і розпоряджень, однак закладена в ній конституційна логіка

має ширше значення. Субординація не легітимує свавілля, а владна компетенція не усуває особистої відповідальності за рішення, що очевидно суперечать праву. Схожий підхід відображений у статті 33 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, зо якого виконання наказу уряду або начальника саме собою не звільняє особу від кримінальної відповідальності, якщо вона знала про незаконність наказу або якщо його незаконність була явною. Особливо показовим є положення про те, що накази вчинити геноцид або злочини проти людяності завжди є явно незаконними [2].

Разом із тим критерій конституційної безпеки особи не слід обмежувати ситуаціями, у яких владне розпорядження вже набуває ознак злочинного. Його призначення полягає у значно ширшій оцінці правомірності владного втручання. Розпорядження може не містити складу кримінального правопорушення, але водночас бути свавільним, юридично невизначеним, непропорційним або таким, що не виправдано ставить людину в небезпечне чи принизливе становище. У таких випадках формальне посилення на закон або службову необхідність не може автоматично свідчити про конституційність відповідного рішення.

Особливе місце в запропонованій системі оцінювання посідає людська гідність. У Рішенні від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 Конституційний Суд України визначив її одночасно як гарантоване статтею 28 Конституції право та як конституційну цінність, що є фундаментом усіх інших прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень. Отже, владне розпорядження, реалізація якого заперечує самоцінність людини, перетворює її винятково на засіб досягнення державної мети або принижує її суб'єктність, не може вважатися конституційно законним, навіть коли воно зовні відповідає формальним вимогам поточного законодавства [3].

До того ж, конституційний Суд України послідовно наголошує, що людська гідність є засадничою цінністю конституційного ладу, а обов'язок її охорони та захисту покладається на всіх суб'єктів публічної влади. Законодавець має створювати належні гарантії реалізації прав, а суди зобов'язані тлумачити та застосовувати юридичні норми так, щоб це не завдавало шкоди людській гідності. Звідси випливає, що вимога поваги до гідності поширюється не лише на нормативні акти, а й на індивідуальні владні рішення, накази, службові вказівки та фактичні дії посадових осіб.

Окрім того, важливим порівняльно-правовим орієнтиром є рішення Федерального конституційного суду Німеччини від 15 лютого 2006 року у справі щодо Закону про авіаційну безпеку. Суд визнав неконституційним положення, яке дозволяло збивати захоплене терористами повітряне судно, якщо на його борту перебували невинні пасажери. На думку Суду, держава не вправі поводитися з такими людьми лише як з об'єктами рятувальної операції та фактично розпоряджатися їхнім життям заради захисту інших осіб. Навіть надзвичайно вагома безпекова мета не виправдовує владного рішення, що заперечує людську гідність і перетворює людину на засіб державної політики. Наведена юридична позиція має принципове значення для визначення меж владного розсуду, демонструючи, що державна доцільність, суспільна небезпека або необхідність оперативного реагування не можуть усунути конституційної заборони перетворення людини на засіб досягнення державної мети. Отже, конституційна безпека особи повинна оцінюватися не лише з погляду мети владного розпорядження, а й з урахуванням способу її досягнення та становища людини, на яку покладаються наслідки відповідного рішення [4].

Подібний підхід простежується і в практиці Європейського суду з прав людини. У справі *Bouyid v. Belgium* Велика палата наголосила, що застосування

фізичної сили представниками держави до особи, яка перебуває під їх контролем, за відсутності суворої необхідності принижує людську гідність і становить порушення статті 3 Конвенції. Останнє полягає в тому, що владні повноваження та службова підпорядкованість не створюють автономної сфери, вільної від вимог поваги до особи. Навпаки, чим вищим є рівень фактичного контролю держави над людиною, тим суворішим має бути стандарт обґрунтування владного примусу [5].

В той же час, найбільшої актуальності критерій конституційної безпеки особи набуває в умовах воєнного або надзвичайного стану, коли органи публічної влади отримують розширені повноваження, а окремі права можуть зазнавати тимчасових обмежень. Проте надзвичайний режим не скасовує верховенства права та не утворює простору необмеженої державної дискреції. Венеційська комісія підкреслює, що надзвичайні повноваження мають супроводжуватися гарантіями проти зловживань і відповідати принципам необхідності, пропорційності та тимчасовості [6]. Із положень статті 64 Конституції України також випливає, що обмеження прав в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть мати довільного характеру, вони повинні бути прямо передбачені, мати визначений строк дії та не стосуватися прав, які Конституція визнає такими, що не підлягають обмеженню. Отже, особливий правовий режим змінює обсяг допустимого втручання, але не усуває обов'язку держави обґрунтовувати його конституційну необхідність [1].

На підставі викладеного пропонується оцінювати владні розпорядження за допомогою комплексного тесту конституційної безпеки особи, який охоплює перевірку належної компетенції суб'єкта владних повноважень, правової визначеності, легітимної мети, необхідності й пропорційності втручання, а також безумовної поваги до людської гідності. Невідповідність владного

розпорядження хоча б одному із зазначених критеріїв має слугувати підставою для перевірки його конституційності, тоді як посягання на людську гідність або виконання явно злочинного наказу виключає можливість визнання такого розпорядження легітимним незалежно від його формальної законності. Запропонований підхід дає змогу розглядати конституційну безпеку особи як інтегральний матеріально-правовий критерій оцінки владних рішень, орієнтований не лише на їх формальну відповідність закону, а й на реальний рівень забезпечення прав людини та легітимності публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 1-2. Ст. 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України” від 28 грудня 2014 року № 76-VIII. № 5-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 4. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>
4. Judgment of 15 February 2006. Headnotes to the Judgment of the First Senate of 15 February 2006. URL:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2006/02/rs20060215_1bvr035705en.html

5. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Bouyid v. Belgium» on September 28, 2015 (Application № 23380/09). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157670>

6. Report - Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: reflections - taken note of by the Venice Commission on 19 June 2020 by a written procedure replacing the 123rd plenary session. URL: [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2020)014-e)

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 27.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Ланкевич А.З., 2026

УДК 342.7:004.056

ЦИФРОВА РЕПУТАЦІЯ ЯК НОВИЙ ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Продан Вікторія Іванівна,

доктор філософії,

старший викладач кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства,

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

м. Ужгород, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3805-5150>

Цифровізація суспільних відносин зумовила істотну трансформацію способів формування, поширення та збереження відомостей про людину. Соціальні мережі, пошукові системи, цифрові платформи, онлайн-медіа та автоматизовані системи обробки даних утворюють інформаційний образ особи, який здатний тривалий час існувати незалежно від її волі. За таких умов репутація перестає формуватися винятково у межах безпосередніх соціальних зв'язків і дедалі більше залежить від цифрових даних, алгоритмів їх ранжування та доступності інформації в мережі Інтернет.

Хоча, Конституція України не використовує поняття «цифрова репутація», однак закладає нормативні основи її охорони. Так, стаття 3 Основного Закону визнає честь і гідність людини найвищими соціальними цінностями, стаття 28 гарантує право на повагу до гідності, а стаття 32 забороняє втручання в особисте і сімейне життя та передбачає судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і вимагати вилучення відповідних відомостей. Отже, конституційний захист репутації охоплює не

лише протидію поширенню неправдивої інформації, а й забезпечення контролю особи над використанням відомостей, що стосуються її приватного життя [1].

Важливо, що Конституційний Суд України у Рішенні від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 пов'язав недоторканність особистого і сімейного життя з можливістю людини самотійно визначати межі доступу інших осіб до інформації про неї. Така правова позиція набуває особливого значення у цифровому середовищі, де навіть правомірно оприлюднені відомості можуть унаслідок їх систематизації, повторного поширення та індексації створювати спотворене або непропорційне уявлення про особу [2].

Відповідно, цифрову репутацію можна охарактеризувати як сформоване у цифровому середовищі суспільне уявлення про особу, що ґрунтується на сукупності доступних онлайн-відомостей, результатах їх алгоритмічного відбору, систематизації, ранжування та поширення. На відміну від традиційного розуміння честі й репутації, запропонована категорія охоплює не лише зміст окремого повідомлення, а й структуру цифрової видимості особи, тобто те, які саме відомості відображаються першими, як довго вони залишаються доступними та в якому інформаційному контексті сприймаються.

Важливим етапом формування правових механізмів охорони цифрової репутації стало рішення Суду Європейського Союзу у справі *Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos and Mario Costeja González*. Суд визнав, що оператор пошукової системи здійснює самотійну обробку персональних даних та за певних обставин зобов'язаний вилучати з результатів пошуку посилання на інформацію, яка є неадекватною, нерелевантною, надмірною або такою, що з часом втратила актуальність. При цьому видалення посилання з пошукової видачі не означає автоматичного

вилучення первинної інформації з вебсайту, а спрямоване на обмеження її доступності під час пошуку за ім'ям особи [3].

Зазначений підхід був нормативно розвинений у статті 17 Загального регламенту ЄС про захист даних, яка закріпила право суб'єкта даних вимагати їх видалення, зокрема коли вони більше не потрібні для мети, з якою збиралися, або оброблялися незаконно. Водночас це право не є абсолютним і може бути обмежене необхідністю забезпечення свободи вираження поглядів та інформації, виконанням юридичного обов'язку чи захистом суспільного інтересу [4].

Водночас зведення охорони цифрової репутації виключно до права на видалення інформації є концептуально недостатнім, оскільки сучасне цифрове середовище породжує значно ширший спектр загроз, пов'язаних не лише з поширенням недостовірних відомостей, а й із повторною актуалізацією застарілої інформації, маніпулятивним поєднанням достовірних фактів, створенням підроблених аудіовізуальних матеріалів, функціонуванням анонімних кампаній дискредитації та алгоритмічним ранжуванням контенту без урахування його достовірності, актуальності й контексту. У таких випадках шкода репутації виникає як результат сукупного ефекту цифрової обробки, систематизації та поширення інформації. Саме тому цифрову репутацію доцільно розглядати як новий комплексний об'єкт конституційно-правової охорони, що перебуває на перетині права на людську гідність, права на повагу до приватного життя, права на захист персональних даних, свободи вираження поглядів та права на ефективний судовий захист, що передбачає створення правового механізму, який забезпечуватиме не лише можливість спростування недостовірних відомостей, а й право вимагати виправлення, оновлення або

обмеження поширення інформації, що втратила актуальність чи призводить до непропорційного втручання у приватне життя.

Отже, цифрова репутація може бути визначена як автономний, хоча й похідний від традиційних особистих немайнових прав, об'єкт конституційно-правової охорони, визнання якого не означає надання особі необмеженого права переписувати власне минуле або вилучати суспільно значущу інформацію, а спрямоване на забезпечення справедливого балансу між інформаційною автономією людини, суспільним інтересом, свободою слова та відповідальністю цифрових платформ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. № 2-рп/2012. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 2. Ст. 14.
3. Court of Justice of the European Union. Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González. Case C-131/12. Judgment of 13 May 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CJ0131>
4. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС

(Загальний регламент про захист даних). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2016 р. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_008-16

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Продан В.І., 2026

УДК 342.727:342.7

**ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ТА ПРАВО НА ЗАХИСТ ЧЕСТІ,
ГІДНОСТІ І ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ
БАЛАНС**

Ухаль Катерина Павлівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
студентка юридичного факультету,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0009-0009-5470-3645

Право на свободу слова є однією з основних засад демократичного суспільства та необхідною умовою для реалізації інших конституційних прав і свобод людини. В Україні воно гарантується статтею 34 Конституції України та є важливою передумовою розвитку суспільства, забезпечення політичного плюралізму, відкритості діяльності державних органів та участі громадян у суспільному житті. Водночас Конституція України гарантує кожній особі право на повагу до честі, гідності та ділової репутації, які належать до основоположних особистих прав і підлягають ефективному правовому захисту.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, цифрових платформ, соціальних мереж і засобів масової комунікації значно розширив можливості для вільного поширення інформації, але в той час збільшив ризики поширення недостовірних відомостей, мови ворожнечі, клевети та іншої інформації, здатної завдати шкоди честі, гідності й діловій репутації особи. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає важливим елементом забезпечення національної

безпеки, а суспільство потребує достовірної інформації та відповідального здійснення права на свободу слова.

У зв'язку з цим особливого значення набуває визначення конституційних меж реалізації свободи слова та забезпечення справедливого балансу між правом на свободу вираження поглядів і правом на захист честі, гідності та ділової репутації. Досягнення такого балансу здійснюється шляхом застосування принципу пропорційності, належного судового захисту, положень Конституції України, національного законодавства та практики Європейського суду з прав людини.

1. Конституційні засади свободи слова та захисту честі, гідності і ділової репутації

Свобода слова є фундаментом для розвитку та функціонування різних інструментів демократії, таких як: виборів, референдумів, мирних зібрань, громадських слухань, які використовують громадяни, щоб впливати на прийняття важливих рішень [1].

Як ми знаємо ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Але крім того ст. 3, 28 і 32 закріплюють принцип поваги до честі та гідності людини, захист приватного життя, а також право на судовий захист у разі поширення недостовірної інформації, що порушує честь, гідність чи ділову репутацію особи.

Реалізація цих прав забезпечує відкритість суспільного життя, розвиток громадянського суспільства, можливість здійснення суспільством контролю за діяльністю державних органів та участі громадян у демократичних процесах.

Тому, Конституція України встановлює правові засади для забезпечення свободи слова та охорони честі, гідності й ділової репутації особи. І реалізація

цих прав повинна здійснюватися на засадах взаємної поваги, добросовісності та недопущення порушення прав і свобод інших осіб, що є необхідною умовою забезпечення конституційно-правового балансу.

2. Межі свободи слова та підстави її обмеження

Щоб визначити межі свободи слова, потрібно спочатку чітко окреслити базові ознаки свободи слова. Саме вони стануть основою для розуміння, коли й на яких законних підставах це право можна обмежувати. Тому, зміст свободи слова розкривається в її сутнісних характеристиках, до них належать:

- самостійно формувати власну позицію з будь-яких питань;
- дотримуватися власних переконань;
- відкрито висловлювати власну позицію;
- змінювати свої переконання;
- відмовитися від публічного вираження своєї позиції;
- отримувати, зберігати та поширювати інформацію з будь-яких питань.

Правові підстави для обмеження свободи вираження поглядів закріплені у ч. 3 ст. 34 Конституції України. Відповідно до цієї норми, обмеження меж цього права є легітимним лише з метою захисту нацбезпеки, територіального устрою, громадського порядку, охорони здоров'я суспільства та збереження чужої репутації, також нерозголошення таємних відомостей, задля гарантування авторитету й незалежності судової влади [2].

Будь-яке обмеження свободи слова має відповідати принципу верховенства права, також має бути законним та обґрунтованим. Це означає, що держава має право втрутитися в реалізацію прав на свободу вираження поглядів тоді, коли воно є дійсно необхідним у демократичному суспільстві і спрямоване на захист суспільно важливих інтересів.

Особливої уваги питання про визначення меж свободи слова набуває в умовах розвитку цифрових технологій, соціальних мереж та ін. Через те що інформація швидко поширюється, це створює ризики для поширення неправдивих відомостей, клевети, маніпулятивного контенту і т.п. Держава зможе ефективно регулювати інформаційну сферу тоді, коли знайде баланс. Необхідно одночасно захищати свободу слова, гарантувати громадянам безпеку особистих прав та дбати про інформаційну безпеку країни.

3. Конституційний баланс між свободою слова та захистом особистих немайнових прав

Як вже згадувалось вище, пошук компромісу, балансу між свободою слова та захистом гідності і репутації людини є одним із головних завдань конституціоналізму. Реалізація повинна будувати на засадах рівності та повазі до прав інших осіб. Тільки через такий баланс можлива розбудова правової демократії, яка в той час забезпечує вільне висловлення думок та недоторканність репутації особи.

Основним гарантом цього балансу виступає судовий захист. У разі дифамації, українське законодавство передбачає такі механізми захисту:

- спростування фейків та припинення їхнього поширення;
- стягнення матеріальної та моральної шкоди;

- застосування інших цивільно-правових способів захисту.

При цьому судовий розгляд має базуватися на комплексному аналізі: суду необхідно оцінювати характер висловлювань, їхню суспільну значущість, статус особи, якої вони стосуються, та масштаб завданої шкоди.

Також, одним із фундаментальних механізмів забезпечення балансу є принцип пропорційності. Суть його полягає в тому, що будь-яке обмеження свободи слова має бути законним, необхідним, обґрунтованим та співмірним із легітимною метою.

Якщо брати світовий досвід демократичних країн то він доводить, що повага до честі, гідності людини є фундаментальним правовим стандартом, який завжди розглядається у тісній взаємодії та балансі.

Аналізуючи європейське законодавство воно дозволяє нам стверджувати, що основними принципами судового розгляду, в тому числі справ про захист честі, гідності та ділової репутації є:

- справедливості судового розгляду;
- законність функціонування судових органів;
- розумні строки розгляду справ.

Закордонний досвід і практика Європейського суду з прав людини вимагають від національного законодавства балансування між правом на свободу слова та правом на захист репутації. Для України ця практика має важливе значення, оскільки забезпечує поєднання національного правозастосування з європейськими стандартами. Суди дедалі частіше

враховують статус особи, характер поширеної інформації та суспільну значимість висловлювань, що сприяє підвищенню якості судового захисту [3].

Висновки. Отже, право на свободу слова та право на захист честі, гідності і ділової репутації є взаємопов'язаними конституційними цінностями, що мають важливе значення для функціонування демократичної, правової держави. Свобода вираження поглядів забезпечує відкритість суспільства, реалізацію демократичних процесів і громадський контроль за діяльністю державних органів, тоді як право на повагу до честі, гідності та ділової репутації гарантує належний рівень захисту особистих прав людини.

Свобода слова не є абсолютною і може бути обмежена лише у випадках, прямо передбачених Конституцією України та законами, за умови дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Особливої уваги питання визначення меж свободи слова набуває в умовах цифровізації, коли значно зростають ризики поширення недостовірної інформації, наклепу і т.п.

Важливу роль у забезпеченні конституційно-правового балансу відіграють ефективний судовий захист, принцип пропорційності та практика ЄСПЛ, яка формує сучасні стандарти співвідношення свободи слова і права на захист репутації. Подальше вдосконалення законодавства та формування судової практики мають бути спрямовані на забезпечення одночасного захисту свободи вираження поглядів, честі, гідності, ділової репутації особи відповідно до вимог українського законодавства та європейських стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Панкратова В. О. Право на свободу слова: теоретико-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 81–84. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.11>.
2. Стаднік І. В., Максютя Н. В. Межі свободи слова в контексті верховенства права. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*.. 2023. С. 39–50. URL: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.1.4>.
3. Парасюк В. М. Цивільно-правовий захист честі, гідності та ділової репутації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. С. 255–261. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.43>.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звернення: 10.07.2026)

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

УДК 352:342.25:004

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Фартушок Ігор Іванович,

аспірант кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0009-0006-2295-5897>

Цифрова трансформація місцевого самоврядування поступово переходить від впровадження електронних сервісів до використання алгоритмічних систем, здатних аналізувати значні масиви даних, прогнозувати потреби територіальної громади, розподіляти ресурси та брати участь у підготовці управлінських рішень. Такі технології можуть застосовуватися у сферах містобудування, соціальної підтримки, транспортного регулювання, управління комунальним майном, громадської безпеки та розгляду звернень жителів. Внаслідок цього алгоритм стає не лише технічним інструментом, а фактичним елементом механізму здійснення муніципальної влади.

Конституційно-правове значення алгоритмізації визначається особливою природою місцевого самоврядування. Відповідно до статті 140 Конституції України воно є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, а органи місцевого самоврядування та їх посадові особи згідно зі статтею 19 зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, встановлений Конституцією і законами України. Отже, використання алгоритмічної системи не змінює конституційної природи владного рішення і не

звільняє відповідний орган від обов'язку забезпечувати його законність, обґрунтованість та відповідність правам людини [1].

Зауважимо, що алгоритмізацію муніципального управління доцільно розуміти як використання цифрових алгоритмів і систем штучного інтелекту для збирання та аналізу інформації, прогнозування наслідків, визначення пріоритетності звернень, а також підготовки чи підтримки управлінських рішень органів місцевого самоврядування. При цьому принципового значення набуває розмежування між застосуванням алгоритму як допоміжного інструменту прийняття рішень і повністю автоматизованим ухваленням рішень, що безпосередньо впливають на права, свободи чи законні інтереси людини. Використання цифрових технологій не змінює конституційної природи муніципальної влади, а тому відповідальність за законність, обґрунтованість і наслідки відповідного рішення в будь-якому разі покладається на орган місцевого самоврядування та його уповноважених посадових осіб, а посилення на результат роботи алгоритму не може слугувати самотійним виправданням обмеження прав людини або ухвалення помилкового управлінського рішення [2].

Водночас алгоритмізоване муніципальне управління повинно здійснюватися з дотриманням принципів прозорості, пояснюваності, недискримінаційності та обов'язкового людського контролю. Особа, щодо якої прийнято рішення із використанням алгоритмічної системи, має бути поінформована про підстави його ухвалення, мати можливість оскаржити використані дані та вимагати перегляду рішення уповноваженою посадовою особою. Саме такий підхід закріплено у статті 22 Загального регламенту ЄС про захист даних, яка гарантує право особи не бути об'єктом рішення, що ґрунтується виключно на автоматизованій обробці та породжує для неї

юридичні або інші істотні наслідки, а також у Регламенті Європейського Союзу про штучний інтелект, який встановлює обов'язкові вимоги щодо людського нагляду, управління ризиками та захисту основоположних прав під час використання систем штучного інтелекту органами публічної влади [3].

Отже, алгоритмізація муніципального управління не суперечить конституційним засадам місцевого самоврядування за умови, що цифрові технології виконують виключно допоміжну функцію та не підміняють дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування і персональну відповідальність їх посадових осіб. Конституційно допустима модель алгоритмізованого управління має ґрунтуватися на законності мети використання алгоритмів, належній якості даних, недискримінаційності, прозорості й пояснюваності алгоритмічних процедур, обов'язковому людському контролю та гарантованій можливості ефективного перегляду ухвалених рішень. Саме такий конституційний стандарт забезпечує збалансоване поєднання технологічної ефективності із принципами верховенства права, підзвітності публічної влади, демократичного врядування та людиноцентричної природи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС

(Загальний регламент про захист даних). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2016 р. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_008-16

3. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Фартушок І.І., 2026

УДК 342.5:342.72/.73:352

**УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ФОРМУВАННІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ, ФОРМИ
ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Швед Іван Іванович,
кандидат юридичних наук,
докторант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
юридичний факультет,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1696-6074>

Участь громадян у формуванні органів державної влади та органів місцевого самоврядування є первинною формою реалізації принципу народовладдя. Відповідно до статті 5 Конституції України народ визнається носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, яку він здійснює безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Конституційний зміст цієї норми передбачає, що легітимність публічних інституцій походить від волевиявлення громадян, а повноваження органів влади мають похідний характер щодо влади народу [1].

Право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування закріплене у статті 38 Конституції України. Основними формами безпосереднього народного волевиявлення Конституція визначає вибори та референдум, передбачається можливість застосування інших демократичних форм участі [1]. Шляхом голосування громадяни формують персональний склад представницьких

органів, визначають політичний напрям розвитку держави та територіальних громад, а також наділяють обраних осіб публічно-владними повноваженнями. Виборчий кодекс України закріплює засади загального, рівного, прямого і вільного виборчого права, таємності голосування, особистого волевиявлення, політичного плюралізму, публічності та відкритості виборчого процесу [2].

Участь громадян у формуванні органів влади не вичерпується голосуванням та охоплює висунення кандидатів у передбачених законом формах, участь у виборчих комісіях, проведення передвиборної агітації, офіційне спостереження за виборами, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів виборчого процесу. Відтак, виборча участь становить комплекс правомочностей, спрямованих на формування органів публічної влади та забезпечення демократичної достовірності результатів виборів.

На загальнодержавному рівні громадяни безпосередньо беруть участь у формуванні Верховної Ради України та обранні Президента України. Інші державні органи переважно формуються за участю вже легітимованих виборами інституцій. Вказана модель поєднує безпосередню та представницьку демократію, позаяк громадяни формують основні виборні органи, а останні надалі беруть участь у створенні інших елементів державного механізму. Відтак, демократична легітимація не зводиться до одноразового акту голосування, оскільки представницький мандат потребує постійного зв'язку між громадянами та суб'єктами здійснення публічної влади.

На місцевому рівні вибори забезпечують формування сільських, селищних, міських, районних та обласних рад, а також обрання сільських, селищних і міських голів. Представницькі органи місцевого самоврядування виражають інтереси відповідних територіальних громад та від їхнього імені вирішують питання місцевого значення. Виборча форма участі дозволяє

жителям територіальної громади визначати склад місцевих представницьких інституцій і впливати на пріоритети муніципальної політики [2; 3].

Демократична якість участі громадян у формуванні органів публічної влади залежить від реальної конкурентності виборчого процесу, рівності можливостей кандидатів, доступності інформації, свободи політичної дискусії, належної організації голосування та ефективності механізмів юридичного захисту виборчих прав. Важливе значення мають також політична інклюзивність, доступність виборчих процедур для осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та інших категорій громадян, участь яких може бути ускладнена фактичними обставинами.

Після формування органів державної влади та місцевого самоврядування громадяни зберігають право впливати на їхню поточну діяльність, підготовку та прийняття публічно-владних рішень. Участь у діяльності органів публічної влади має постійний характер і забезпечує функціональний зв'язок між суспільством та державними інституціями. Її призначення полягає у виявленні суспільних потреб, погодженні публічних і приватних інтересів, контролі за діяльністю посадових осіб та підвищенні обґрунтованості владних рішень.

Однією з найбільш поширених форм є звернення громадян. Конституція України гарантує право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб. Закон України «Про звернення громадян» конкретизує зазначене право через подання пропозицій, заяв, клопотань і скарг [1; 4]. Звернення дозволяє громадянину ініціювати розгляд суспільно значущого питання, повідомити про недоліки у діяльності органів влади, вимагати поновлення порушеного права або запропонувати вдосконалення публічного управління.

Окремою цифровою формою звернення є електронна петиція. Громадяни можуть подавати її Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України або органу місцевого самоврядування. За умови отримання встановленої кількості підписів петиція підлягає розгляду в особливому порядку [4]. Електронні петиції розширюють можливості колективного формулювання суспільних вимог, однак їхня ефективність залежить від змістовності відповіді органу влади та реального врахування порушеної проблеми, а не від формального виконання обов'язку щодо розгляду.

Важливе місце посідають публічні консультації, у межах яких органи влади збирають, опрацьовують та оцінюють пропозиції заінтересованих сторін щодо проєктів рішень і напрямів державної або місцевої політики. Постанова Кабінету Міністрів України № 996 передбачає проведення консультацій із громадськістю у формі публічного громадського обговорення, електронних консультацій та вивчення громадської думки [5]. Закон України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-IX формує уніфіковану модель такої участі, засновану на принципах відкритості, доступності, прозорості, підзвітності, дієвості та пропорційності [6]. Станом на сьогодні цей Закон ще не набрав чинності, тому його положення мають розглядатися як нормативна основа майбутньої систематизації консультаційних процедур.

На рівні місцевого самоврядування законодавство передбачає розгалужений комплекс партисипативних форм. До них належать загальні збори або конференції жителів, місцеві ініціативи, громадські слухання, участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, консультативно-дорадчі органи, органи самоорганізації населення та інші форми, що не суперечать законодавству. Так, загальні збори дозволяють жителям безпосередньо обговорювати питання місцевого значення та

ухвалювати рішення, які підлягають врахуванню органами місцевого самоврядування. Місцева ініціатива надає жителям можливість внести на розгляд ради питання, віднесене до її компетенції. Громадяни отримують право впливати на порядок денний представницького органу, а не лише реагувати на вже підготовлені владою рішення. Громадські слухання забезпечують публічне обговорення питань із депутатами та посадовими особами місцевого самоврядування, заслуховування їхніх позицій і внесення пропозицій щодо вирішення питань місцевого значення [3].

До форм участі належать також громадські ради та інші консультативно-дорадчі органи при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. Їхня діяльність спрямована на представлення інтересів інститутів громадянського суспільства, проведення громадського моніторингу, підготовку пропозицій до проєктів нормативно-правових актів і сприяння комунікації між владою та громадськістю [5].

Варто наголосити, що передумовою повноцінної громадської участі є доступ до публічної інформації. Без своєчасного отримання відомостей про діяльність органів влади, проєкти рішень, бюджетні видатки, процедури консультацій та результати розгляду громадських пропозицій участь громадян втрачає усвідомлений характер. Закон України «Про доступ до публічної інформації» покладає на розпорядників обов'язок оприлюднювати інформацію та надавати її за запитами, а також передбачає можливість здійснення громадського контролю за дотриманням права на інформацію [7].

Сучасні форми громадської участі дедалі активніше реалізуються із застосуванням цифрових технологій. Електронні петиції, онлайн-консультації, трансляції засідань, відкриті дані, електронні платформи місцевих ініціатив і бюджети участі зменшують просторові та часові бар'єри. Поряд із зазначеним,

цифровізація не повинна призводити до виключення осіб, які не мають належного доступу до мережі Інтернет, цифрових навичок або технічних засобів, тому електронні механізми мають поєднуватися з традиційними формами особистої та письмової участі.

Наявність значної кількості нормативно закріплених форм громадської участі сама по собі не гарантує їх результативності. Основна проблема української моделі полягає у розриві між процедурною можливістю громадян висловити позицію та реальною здатністю вплинути на остаточний зміст владного рішення. У багатьох випадках участь набуває консультативного характеру, а орган влади зберігає широкі можливості відхилити пропозиції громадськості без достатньо переконливого мотивування.

Поширеним недоліком є формалізація консультаційних процедур. Громадське обговорення може проводитися після фактичного визначення змісту рішення, у скорочені строки або без належного інформування заінтересованих осіб. За таких умов консультація не забезпечує реального впливу громадян, а використовується переважно для підтвердження дотримання процедурної вимоги. Ефективна участь передбачає залучення громадськості на ранніх етапах підготовки рішення, коли альтернативні варіанти ще можуть бути предметом обговорення [6; 8].

Суттєвою перешкодою залишається недостатня обґрунтованість відповідей органів влади на пропозиції громадян. Оприлюднення загальної інформації про проведення консультації без пояснення причин врахування або відхилення конкретних пропозицій не створює належного рівня підзвітності.

Проблемним є нерівномірний рівень нормативного врегулювання участі у різних територіальних громадах. Порядок проведення місцевих ініціатив, громадських слухань, загальних зборів та діяльності консультативно-дорадчих

органів значною мірою конкретизується статутами територіальних громад і локальними актами. Відсутність належних місцевих процедур або встановлення надмірних вимог до кількості підписів, складу ініціативної групи чи строків подання документів здатні фактично ускладнювати реалізацію відповідного права.

Іншою проблемою є репрезентативність громадської участі. Найактивніші групи населення не завжди відображають інтереси всієї громади, тоді як молодь, люди старшого віку, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, жителі віддалених населених пунктів та соціально вразливі групи можуть залишатися недостатньо представленими. Тому органи влади мають не обмежуватися пасивним оприлюдненням оголошення, а застосовувати цільове інформування та створювати доступні умови участі для різних категорій населення [6; 8].

Значення має і рівень громадянської компетентності. Участь у підготовці публічних рішень потребує розуміння компетенції відповідного органу, бюджетних обмежень, змісту нормативних актів та процедур ухвалення рішень. Недостатня поінформованість громадян може призводити до формулювання вимог, які не належать до повноважень адресата або не можуть бути реалізовані у запропонований спосіб. Органи влади зобов'язані викладати консультаційні матеріали доступною мовою, пояснювати можливі варіанти рішень та надавати інформацію, необхідну для змістовної участі.

Безпекові обмеження, переміщення населення, руйнування інфраструктури, нерівний доступ до цифрових засобів та необхідність оперативного прийняття окремих рішень ускладнюють застосування традиційних форм участі. Проте воєнні обставини не повинні використовуватися як універсальне виправдання для закритості органів влади.

Обмеження доступу до інформації та участі мають бути законними, необхідними, пропорційними й безпосередньо пов'язаними із захистом національної безпеки [7].

Підвищення ефективності громадської участі потребує впровадження моделі змістовного партнерства, основними ознаками якої мають бути раннє залучення громадян, доступність інформації, поєднання електронних і традиційних способів участі, обов'язкове мотивування результатів розгляду пропозицій, інклюзивність процедур та можливість контролю за виконанням ухвалених рішень. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2018)4 орієнтує держави на створення сприятливого правового та інституційного середовища для участі громадян у місцевому публічному житті й застосування широкого комплексу партисипативних інструментів [8].

Насамкінець зазначимо, ефективність громадської участі визначається не кількістю передбачених законодавством процедур, а їхньою здатністю забезпечувати реальний, своєчасний і простежуваний вплив громадян на формування та діяльність органів публічної влади. Участь набуває повноцінного конституційно-правового змісту лише тоді, коли позиція громадян сприймається органами влади як елемент підготовки рішення, а результати її розгляду є відкритими, аргументованими та доступними для суспільного контролю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
(дата звернення: 22.07.2026).

2. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

4. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

5. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

6. Про публічні консультації : Закон України від 20 червня 2024 р. № 3841-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-IX#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

7. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.07.2026).

8. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life : adopted by the Committee of Ministers on 21 March 2018. Council of Europe. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0912594880230332> (date of access: 22.07.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 25.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Швед І.І., 2026

УДК 342.25:352.075

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СТАРОСТИ ЯК СПОЛУЧНОЇ ЛАНКИ МІЖ МЕШКАНЦЯМИ ТА КЕРІВНИЦТВОМ ОТГ

Щерба Олександр Сергійович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
студент юридичного факультету,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0009-0006-4015-6730

В умовах розвитку місцевого самоврядування в Україні, імплементації європейських стандартів місцевого самоврядування, прагнення економічного розвитку територіальних громад на місцевому рівні впроваджуються численні реформи щодо децентралізації. Децентралізація влади в Україні, проведена з метою розширення меж самостійності та автономності територіальних частин держави інституціоналізувала нову посадову особу місцевого самоврядування – старосту.

До реформи кожен населений пункт мав свої органи місцевого самоврядування, але після утворення мережі ОТГ було створено інститут старости задля підтримання зв'язку між територіальною громадою та керівництвом, а саме головою ОТГ, сільською, селищною, міською радою та її виконавчим комітетом. Згідно закону України «Про місцеве самоврядування» староста діє в інтересах мешканців відповідного старостинського округу. Тому сьогодні, під час дії воєнного стану, особливу актуальність має підтримання роботи старости, як окремого конституційного інституту та прийняття нормативно-правових актів, які б детальніше регламентували його діяльність. Запровадження цього інституту має на меті забезпечення більшої участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються життя та розвитку їхнього

населеного пункту. Сама природа функціонування інституту старости впливає із суспільного визнання авторитету, досвіду та довіри до особи, яка очолює старостинський округ. Ця посада покликана забезпечити пряме представництво інтересів жителів перед муніципальною владою. До базових компетенцій старости належить надання правової, консультаційної та практичної підтримки населенню у вирішенні справ пов'язаних із життям громад, що дозволяє йому бути посередником у системі зв'язку між громадою та владою [1, с. 45].

Саме тому інститут старости має своєю метою представлення інтересів місцевого населення у відповідній раді. Староста бере участь у організації виконання рішень відповідної ради та здійснює контроль за їх виконанням, також бере участь у здійсненні контролю за станом благоустрою відповідного старостинського округу. Крім того, він сприяє проведенню громадських слухань у вирішенні питань місцевого значення. І це лише невелика частина повноважень старости, якими він наділений [2, с. 69].

Також він є відповідальним і підзвітним сільській, селищній, міській раді та підконтрольним сільському, селищному, міському голові що робить його конституційно-правовий статус особливим, адже безпосередньо залежить від керівництва ОТГ та жителів певної територіальної громади, через що може виникати конфлікт інтересів у прийнятті рішень важливих для життя громади.

На сьогодні, практика щодо створення старостинських округів та проведення перших виборів старост вказують на існування кількох моделей для забезпечення представництва інтересів населення старостами. Перша модель передбачає впровадження посад старост суто на рівні ліквідованих у процесі децентралізації первинних суб'єктів. Вона функціонує за чітким територіальним критерієм «одна колишня сільська чи селищна рада – один староста». Згідно з

цією моделлю, старости обираються та виконують свої повноваження на територіях, які існували до об'єднання.

Друга модель конфігурації старост застосовується у громадах, де об'єднані великі села і селища з підпорядкованим статусом. Посади старост створюються не лише для представництва інтересів загальних територій колишніх громад, але й безпосередньо всередині окремих населених пунктів, які раніше перебували в їхньому адміністративному підпорядкуванні.

Третя модель "один населений пункт – один староста" орієнтована на децентралізацію управління всередині самої ОТГ через введення окремої посади керівника для кожного периферійного населеного пункту. Головний вектор цього підходу спрямований на забезпечення максимально повного, глибокого та всебічного захисту інтересів віддалених від центру територій.

Четверта модель веде до встановлення меншої кількості посад старост порівняно з реальною кількістю колишніх рад, які увійшли до складу новоствореної об'єднаної територіальної громади. Такий підхід суттєво заощаджує ресурси, проте штучне скорочення управлінського апарату несе серйозні ризики [3, с. 53].

Також варто звернути увагу на те, що 17 липня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" щодо вдосконалення правового регулювання інституту старости та його діяльності в умовах воєнного стану" [4]. Цей закон передбачає формування додаткових критеріїв для утворення старостинських округів, враховуючи густоту населення, що дозволяє зменшити мінімальну кількість жителів округу з 500 до 200 осіб. На нашу думку, в сучасних умовах на особливу увагу заслуговують організаційно-управлінські аспекти роботи

старости у громадах. Наприклад, важливо нормативно визначити їхні функціональні повноваження та призначення [5, с. 191].

Згідно з положеннями ч. 5 ст. 54-1 зазначеного Закону, до ключових повноважень старости віднесено: представництво інтересів жителів відповідного старостинського округу; безпосередню участь у засіданнях органів місцевого самоврядування громади; надання допомоги мешканцям округу в оформленні документів, які подаються до муніципальних органів та місцевих органів виконавчої влади; забезпечення надання адміністративних послуг чи виконання функцій адміністратора ЦНАПу. Окрім цього, староста долучається до організації реалізації рішень місцевої ради на підпорядкованій території; бере участь у формуванні пропозицій до проєкту місцевого бюджету; ініціює питання щодо діяльності на території округу комунальних підприємств, установ та організацій; співпрацює у розробці проєктів рішень ради, які стосуються майна старостинського округу; бере участь у моніторингу стану благоустрою території; сприяє створенню та функціонуванню органів самоорганізації населення, а також проведенню загальних зборів, громадських слухань та інших інструментів прямої демократії на місцях. Таким чином, староста наділений представницькою, організаційно-розпорядчою, контрольною та виконавчою функціями, паралельно забезпечуючи захист прав і свобод громадян [6].

З моменту легітимізації інституту старости у 2015 році у вітчизняному дискурсі тривають активні обговорення низки проблемних аспектів, зокрема:

- специфіки формування старостинських округів, визначення їхніх оптимальних меж та інтеграції в загальну структуру територіальної громади;
- легітимності процедури наділення повноваженнями, де керівники громад висловлювали застереження щодо потенційного використання

старостами свого статусу та суспільної довіри як інструменту для формування власного електорального капіталу;

- пошуку дієвих механізмів контролю з метою недопущення використання посадових прерогатив в особистих чи вузькокорпоративних інтересах, а також налагодження балансу взаємодії старости із головою громади;

- критеріїв оцінки кваліфікаційного рівня кандидатів, доцільності та правових засад впровадження конкурсного відбору на цю посаду [7].

- Висновки. Виходячи з того, що реформа децентралізації показала позитивні результати варто посилити та чітко регламентувати даний інститут. Тому на нашу думку наразі важливими є:

- створення окремого нормативно-правового акту, який би чітко регламентував роботу старост;

- надання більшої кількості повноважень старостам, адже вони показали позитивні результати реформи на практиці, щоб дозволило ухвалювати рішення(головою, радою, виконавчим комітетом села, селища, міста) більш ефективніше;

- нормативне закріплення дієвих інструментів оцінки діяльності старости безпосередньо жителями округу (зокрема, через чіткий регламент щорічного звітування та правові процедури висловлення недовіри);

- оптимізація правових механізмів виділення коштів на виконання старостою його безпосередніх обов'язків, що зменшить його фінансову залежність від суб'єктивних рішень керівництва громади;

- модернізація процедури призначення старости з обов'язковим врахуванням результатів публічних обговорень;

- необхідно забезпечити навчання та підготовку потенційних старост для ефективного виконання своїх обов'язків (тренінги, семінари, навчальні програми та заходи);
- потрібно передбачити процедуру дострокового припинення повноважень, адже нормами Закону про місцеве самоврядування не передбачено такої процедури.

Список використаних джерел:

1. Резнік О. М., Бондаренко О. С. Роль і значення інституту старости в системі місцевого самоврядування в Україні. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 25. С. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-13-25-43-51>
2. Рудницька О. П. Функціонування інституту старост в умовах воєнного стану: правові та фінансові аспекти. Київський часопис права. 2025. № 2. С. 68–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.7>
3. Воронов М. М. Інститут старости у системі муніципального права України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Право". 2017. № 23. С. 50–53. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/9680>
4. Про внесення змін до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" : Закон України від 17 лип. 2024 р. № 3870-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3870-20#Text>
5. Щепанський Е. В., Терещенко Т. В. Інститут старости у місцевому самоврядуванні України: правові та управлінські аспекти. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 6. С. 189–196. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.6.189>

6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text>
7. Запровадження інституту старости як одного із механізмів кооперації у громаді. Лабораторія законодавчих ініціатив : вебсайт. URL : <https://parlament.org.ua/2021/12/20/zaprovadzhennya-institutu-starosti-yakodnogo-iz-mehanizmiv-kooperatsiyi-u-gromadi/>

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 22.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

© Щерба О.С., 2026

УДК: 159.9:351.74

**РОЗШИРЕННЯ ПРАВОВОГО ПІДХОДУ УРЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Щур Назарій Мирославович,
аспірант інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

Воєнні загрози в сучасній Україні мають постійну, безперервну небезпеку. Це стосується як учасників бойових дій так і цивільного населення. Перманентний стан небезпеки деформує соціальне середовище та негативно впливає на громадське здоров'я населення.

Тривожність, депресії, психічні розлади, порушення сну, адактивні проблеми алкогольної, наркотичної та інших залежностей супроводжує український соціум з часу повномасштабного вторгнення держави-агресорки на територію нашої держави. Нині суспільство вже п'ятий рік поспіль існує в умовах війни, що створює особливо небезпечний простір для сфери психічного здоров'я нації.

За сучасним визначенням ВООЗ, «Психічне здоров'я – це стан психічного благополуччя, який дозволяє людям справлятися зі стресами життя, реалізовувати свої здібності, добре навчатися та працювати, а також робити внесок у розвиток своєї громади» [1].

У таких умовах психічне здоров'я населення набуває не лише медичного, а й соціального, економічного та правового значення, стаючи важливою складовою національної безпеки. Такий висновок можна зробити враховуючи

те, що людський потенціал є основою обороноздатності, економічного процвітання держави та розвитку майбутніх поколінь.

Позитивним обов'язком держави є забезпечення комплексного підходу до правового регулювання проблеми. Таке регулювання має врахувати історичний аспект розвитку проблематики та визначити короткотривалі та довгострокові завдання та цілі для гарантування права людини на психологічне здоров'я та добробут.

Вирішити питання виключно унормуванням медичних правовідносин неможливо, оновлений підхід вимагає змін освітнього середовища, політики у сфері інформаційної безпеки та боротьби з кіберзагрозами та деформованою інформацією, захисту осіб з психічними розладами, особливо щодо соціальної інтеграції такої групи та подолання їх дискримінації й стигматизації, налагодження сфери добробуту населення в трудовій, економічній та соціально-побутовій сфері тощо. Отож узагальнюючи можна вказати, що сфера психічного здоров'я має унікальну природу, оскільки репрезентується не тільки ознаками як елементу громадського здоров'я, але й іншими широкими характеристиками в межах супутніх сфер суспільних правовідносин.

Психічне здоров'я нації окрім оновленого підходу до правового унормування потребує розширення сфери гарантування проблеми. В першу чергу тут слід вести мову про належне фінансове гарантування профілактики та охорони суспільних відносин, що пов'язані з психологічним добробутом та психічним здоров'ям.

Для запобігання подальшим проблемам психічного здоров'я вкрай важливо розробити комплексний набір заходів, спрямованих на зміцнення потенціалу системи охорони психічного здоров'я в Україні. Наразі система охорони психічного здоров'я України страждає від нестачі фінансових та

людських ресурсів, що перешкоджає її здатності надавати належну підтримку тим, хто її потребує. Для вирішення цієї проблеми необхідні спільні зусилля українських зацікавлених сторін у сфері психічного здоров'я та міжнародних урядових та неурядових організацій для забезпечення підтримки та нарощування потенціалу служб психічного здоров'я в Україні» [2].

Проблема підтримки психічного здоров'я нації має суттєве значення для продовження національного супротиву держави, перемоги та віри народу в краще майбутнє, післявоєнного відновлення економіки, реінтеграції військовослужбовців та біженців тощо. Тому вагомо на державному рівні вже нині акцентувати на проблематиці та здійснювати активні спроби вирішити проблему на загальнодержавному та регіональних рівнях.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization. Global burden of mental disorders and the need for a comprehensive, coordinated response from health and social sectors at the country level. Sixty-fifth World Health Assembly. WHA65.4. Geneva, 2012. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA65/A65_10-en.pdf
2. Seleznova V., Pinchuk I., Feldman I. et al. The Battle for Mental Well-Being in Ukraine: Mental Health Crisis and Economic Aspects of Mental Health Services in Wartime. *International Journal of Mental Health Systems*. 2023. Vol. 17. Article 28. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13033-023-00598-3>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.07.2026

Дата публікації: 28.07.2026

Global scientific dialogue: interdisciplinary approaches to sustainable future

international scientific and practical conference

28.07.2026 – Uzhhorod, Ukraine – Glasgow, Scotland

collection of scientific papers